apfa

Jaarverslag 2016

Stichting Algemeen Pensioenfonds - **ARUBA 2017**

Seroe Blanco 4, Oranjestad Aruba | (297) 525.27.32 | www.apfaruba.org

Deloitte.
For identification
purposes only
imf 29/06/2017

Profiel

APFA is een zelfstandige pensioenuitvoerder die de collectieve pensioenregeling verzorgt voor werknemers van de overheid, aan de overheid gelieerde instellingen en gesubsidieerde stichtingen. Het fonds administreert de opgebouwde pensioenaanspraken, betaalt pensioenen uit en belegt en beheert het fondsvermogen.

De missie van het fonds is om "*een goed, betaalbaar en duurzaam pensioen te waarborgen voor onze deelnemers*". Dit is onze kerntaak. APFA streeft ernaar om de reële waarde van de pensioenen en dus de koopkracht van de gepensioneerden zo veel mogelijk te behouden door de pensioenen te indexeren. Onze ambitie om te indexeren is voorwaardelijk; indexering kan alleen plaatsvinden als de financiële positie van het fonds dit toelaat.

APFA stelt evenwichtige belangenbehartiging van alle groepen deelnemers centraal. Daarbij vormt transparante en duidelijke communicatie de basis voor de betrouwbare invulling van de doelstellingen.

Wij geloven dat APFA kan bijdragen aan de economische ontwikkeling van Aruba. Investeringen moeten echter wel voldoen aan de ambities en restricties met betrekking tot het risicoprofiel en het verwacht nettorendement van APFA. Investeringen moeten sociaal verantwoord zijn en bij voorkeur direct of indirect bijdragen aan het belang van de deelnemers van APFA. In geen geval mogen deze nadelig zijn voor de deelnemers.

Deloitte.
For identification
purposes only
imf 29/06/2017

Inhoudsopgave

Personalia	4
Bestuursverslag	5
Verslag van de Raad van Toezicht	24
Jaarrekening	28
Balans per 31 december 2016	29
Staat van baten en lasten over 2016	30
Verloopoverzicht van het vermogen over 2016	31
Kasstroomoverzicht over 2016	32
Toelichting	33
Actuariële verklaring	66
Controleverklaring van de onafhankelijke Accountant	69
Bijlage A: Pensioenregeling van het Nieuw Pensioenreglement 2014	73
Bijlage B: Specificatie van de te vorderen premiebijdragen, duurtetoeslagen en boeterente	76
Bijlage C: Specificatie van de te vorderen buitengewone bijdragen	77
Bijlage D: Specificatie van de totale schuld van het Land Aruba aan APFA	78
Bijlage E: Commissies en Commissieleden	79

Deloitte
For identification purposes only
inf 29/06/2017

Personalia

RAAD VAN TOEZICHT

Naam	Functie	Raadslid vanaf	Raadslid tot
Mevrouw E.L. Farro	Voorzitter	13 februari 2013	13 februari 2021
De heer mr. P.E. Croes	Lid deswege het Land Aruba	21 december 2010	21 december 2018
De heer drs. F.R. de Kort, RA	Lid deswege de Aangewezen Werkgevers	1 augustus 2012	1 augustus 2020
De heer J.H.G. Driessen	Lid deswege de Vakbonden	13 mei 2014	13 mei 2018
De heer G. Werleman	Lid deswege de Vakbonden	15 november 2016	15 november 2020

DIRECTIE

Naam	Functie	Nevenfuncties
Mevrouw S.M. van Veen M.B.A.	Algemeen Directeur	Bestuurslid van Stichting Onroerend Goed Aruba (SOGA) en Caribbean Pension Funds Association (CaPAs)
De heer S.E. Vingal	Directeur Financiën en Pensioenen	n.v.t.
De heer drs. L.M. ten Cate	Directeur Beleggingen	n.v.t.

EXTERNE ACCOUNTANT

Deloitte Dutch Caribbean (Aruba)

EXTERNE ACTUARIS

Aon Hewitt – Certificerende actuaris

Willis Towers Watson – Adviserende actuaris

Mevrouw Farro is op 13 februari 2017 herbenoemd als voorzitter van de Raad van Toezicht.

Deloitte
For identification
purposes only
imf 29/06/2017

Bestuursverslag

Deloitte
For identification purposes only
lmf 29/06/2017

1. Woord vooraf

Voor u ligt het jaarverslag 2016 van Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba, waarin wij als directie verantwoording afleggen aan de deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden, werkgevers en andere belanghebbenden. In dit verslag vindt u informatie over de financiële positie van het pensioenfonds en ontwikkelingen die in het verslagjaar hebben plaatsgevonden.

APFA houdt koers in uitdagende jaar

Wij zetten ons in om een goed, betaalbaar en duurzaam pensioen te waarborgen voor onze deelnemers. Een professionele en efficiënte uitvoering van de pensioenregeling, adequate beheersing van de risico's en tijdige en transparante communicatie zijn absolute voorwaarden om dit te kunnen realiseren.

Ook in 2016 hebben belangrijke ontwikkelingen in de markt grote invloed gehad op het pensioenfonds. De stijgende levensverwachting heeft ertoe geleid dat wij onze sterftegrondslagen hebben geactualiseerd. Daarnaast zijn nieuwe inzichten met betrekking tot rendementsontwikkelingen aanleiding geweest voor een aanpassing van de rekenrente die wij hanteren om onze pensioenverplichtingen te waarderen.

De internationale financiële markten werden in 2016 opnieuw gekenmerkt door lage renteniveaus en beweeglijke beleggingskoersen. Op de lokale markt vormen de toenemende liquiditeit, beperkte investeringsmogelijkheden en de daardoor ontstane druk op de lokale rentes belangrijke uitdagingen. Ook vormt de 60-40 regeling, die het pensioenfonds beperkt om maximaal 40% van haar beleggingen in het buitenland te doen, een belemmering bij het optimaliseren van de beleggingsportefeuille van het fonds.
In deze uitdagende investeringsomgeving heeft APFA zich in 2016 stevig staande gehouden en mooie beleggingsrendementen geboekt, zowel in de internationale als in de lokale markt.

De financiële positie van het fonds is dankzij de goede beleggingsresultaten in 2016 verder verbeterd. Het vermogen van het fonds is met 3,6% gestegen tot Afl. 2.655,3 miljoen. Dat is hoger dan de toename van onze pensioenverplichtingen, die met 2,6% stegen naar Afl. 2.546,9 miljoen. De bruto-dekkingsgraad van het fonds steeg naar 104,3% en de netto-dekkingsgraad naar 96,0%. We konden die stijging realiseren ondanks de aanpassing van de hierboven vermelde sterftegrondslagen en rekenrente die een verlagend effect hadden op de dekkingsgraad. Het bereikte herstel in 2016 ligt boven het huidig geldige herstelplan waarin APFA aangeeft hoe zij binnen de vereiste hersteltermijn de netto-dekkingsgraad op een niveau van 100% denkt te krijgen.

Op basis van het indexatiebeleid heeft het bestuur moeten besluiten om de NPR 2014-pensioenaanspraken van actieve deelnemers per 1 januari 2016 niet te indexeren. De financiële positie van het fonds liet dit nog niet toe. Indexatie is pas mogelijk als de netto-dekkingsgraad boven 100% ligt.

Organisatie sterker en efficiënter gemaakt

Om de pensioenregeling op een gedegen wijze uit te voeren en een goede service te verlenen aan onze deelnemers en overige belanghebbenden, besteedt APFA veel aandacht aan het waarborgen van een beheerste en integere bedrijfsvoering. Een belangrijk onderdeel hiervan is het op adequate wijze beheersen van de risico's die verbonden zijn aan de bedrijfsvoering van het fonds. APFA heeft in 2016 uitgebreide risk management rapportages ontwikkeld voor het bewaken van de financiële risico's en heeft projecten uitgevoerd voor de verdere inventarisatie van o.a. de integriteits- en juridische risico's. Ook heeft de compliance functie meer vorm gekregen in de organisatie. Compliance is het naleven van de geldende wetgeving en gedragsregels. Tevens hebben er workshops en trainingssessies plaatsgevonden over

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

integriteit en de Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorisme financiering (LWTF) om het bewustzijn van onze medewerkers op dit gebied verder te ontwikkelen.

In 2016 hebben wij projecten uitgevoerd om de efficiëntie ten aanzien van kosten, interne processen en communicatie te verbeteren. Zo heeft APFA een kostenbenchmark onderzoek uitgevoerd waarbij de huidige uitvoeringskosten zijn vergeleken met vergelijkbare pensioenuitvoerders in Nederland. Het onderzoek is afgerond in 2017 en de uitkomsten zullen de basis zijn van een kostenbeheersingsplan in 2017. Verder heeft APFA een uitgebreide stakeholderanalyse afgerond. Op basis daarvan zullen wij het communicatiebeleid in 2017 reviseren.

Op het gebied van deskundigheids- en competentie-ontwikkeling heeft de directie in 2016 diverse trainingsprogramma's gevolgd in corporate governance, risk management en leadership. In 2016 hebben de directie en het management team deelgenomen aan een inhouse leadership programma.

Een toekomstbestendig beleid

Twee factoren die een belangrijke invloed hebben op de financiële positie van het fonds zijn de rekenrente en de sterftegrondslagen. APFA volgt de ontwikkeling van de rendementen op de markt en de leeftijdsontwikkeling nauwgezet en toetst minstens jaarlijks of de gehanteerde grondslagen nog passend zijn.

De jaarlijkse toetsing op de toereikendheid van de rekenrente heeft ertoe geleid dat de rekenrente van 4,75% voor de niet-geïndexeerde aanspraken is verlaagd naar 4,5% in overeenstemming met het daartoe vastgestelde beleid. De rekenrente van 4% voor de geïndexeerde aanspraken blijft vooralsnog gehandhaafd.

In 2016 heeft APFA een uitgebreid sterfteonderzoek uitgevoerd. Op basis van nieuwe beschikbare data heeft APFA de sterftegrondslagen geactualiseerd en de tabellen gemoderniseerd. Eveneens heeft APFA een eigen visie met betrekking tot de toekomstige sterfteontwikkeling geformuleerd. In verband daarmee heeft het fonds een opslag opgenomen in de sterftetabellen om rekening te houden met toekomstige stijging van levensverwachting. Hiermee is APFA een van de eerste pensioenfondsen op Aruba die een overstap maakt naar 'prognose' tafels.

Goed voorbereid op weg naar de toekomst

Vanaf 1 januari 2014, de datum waarop het NPR 2014 van kracht is geworden, heeft de financiële positie van deze regeling een gestaag herstel laten zien. In de komende jaren dient het huidige reservetekort te worden weggewerkt. Dit zal sterk afhankelijk zijn van de resultaten van onze beleggingen. APFA zal daarbij naar verwachting te maken hebben met een uitdagend investeringsklimaat zowel op de lokale als internationale markt. Wij zullen ook in de toekomst een voorzichtig beleid voeren dat gericht is op het spreiden van de risico's en het ontwikkelen van alternatieve beleggingsmogelijkheden op de lokale markt.

Speerpunten van onze strategie in de komende jaren zijn communicatie, kostenbeheersing, verdere automatisering en digitalisering en uitbreiding van het deelnemersbestand. Tevens zullen de projecten op het gebied van risk management en compliance worden voortgezet. Op het terrein van communicatie staan transparantie en dialoog met de belanghebbenden centraal. Onze grootste uitdaging blijft het bereiken van onze deelnemers. In het komende jaar willen wij met een nieuwe aanpak komen om de participatie van de belanghebbenden te stimuleren en het pensioenbewustzijn te vergroten.

Deloitte.
For identification
purposes only
imf 29/06/2017

Woord van dank

Wij willen hierbij een ieder bedanken die op een of andere wijze heeft bijgedragen aan het functioneren van het fonds: onze deelnemers, werkgevers, sociale partners en andere belanghebbenden. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de Raad van Toezicht van APFA voor haar advies en ondersteuning, de externe leden van de Beleggingscommissie en Commissie van Beroep.

Onze dank gaat zeker ook uit naar het management en het personeel van APFA, die met grote inzet en betrokkenheid hun deskundigheid hebben ingezet in het afgelopen jaar. In het bijzonder noemen wij hierbij de werkgroepen die hun opdrachten serieus en enthousiast hebben opgepakt en verantwoordelijkheid hebben genomen voor de uitvoering ervan.

De Directie,
29 juni 2017

S.M. van Veen M.B.A.
Algemeen Directeur

S.E. Vingal
Directeur Financiën
en Pensioenen

Drs. L.M. ten Cate
Directeur Beleggingen

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

2. Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen

(geldbedragen x 1.000 Amerikaanse Dollar)	2016	2015	2014	2013	2012
Vermogen en dekkingsgraad[2]					
Pensioenvermogen	2.655.343	2.561.436	2.522.851	2.236.155	2.083.018
Belegd vermogen	2.606.564	2.530.088	2.445.878	2.182.231	2.040.796
Weerstandsvermogen	209.057	192.946	177.491	142.666	104.108
Pensioenverplichtingen	2.546.935	2.481.484	2.451.211	2.698.474	2.547.016
Bruto-dekkingsgraad[1]	104,3%	103,2%	102,9%	80,9%	80,1%
Netto-dekkingsgraad[1]	96,0%	95,4%	95,7%	75,6%	76,0%
Baten en lasten					
Premie-inkomsten	69.461	64.668	75.757	133.180	124.528
Beleggingsresultaten	145.286	94.002	139.265	103.495	124.205
Pensioenuitkeringen	107.772	105.600	98.369	92.276	86.974
Beheerskosten	13.234	13.951	13.480	12.488	10.843
Pensioenpremie in %					
Totale premie (% salaris)	16,6%	16,8%	17,7%	36,1%	33,1%
Premie reguliere pensioenopbouw	16,6%	16,8%	17,7%	23,7%	22,9%
Herstelpremie	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	12,4%	10,2%
Rendement in %					
Totale beleggingsportefeuille	5,8%	3,8%	6,3%	5,0%	6,5%
Beleggingsportefeuille binnenland	5,5%	5,4%	6,0%	4,9%	5,5%
Beleggingsportefeuille buitenland	6,2%	0,6%	6,7%	5,2%	8,7%
Pensioenvermogen	5,7%	3,7%	5,9%	4,8%	6,2%
Aantal verzekerden					
Deelnemers	6.715	6.636	6.518	6.539	6.451
Gewezen deelnemers	746	492	360	319	283
Pensioengerechtigden	4.027	3.961	3.974	3.767	3.586
Toeslagverlening in %					
Deelnemers	0%	0,16%	0%	0%	0%
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	0%	0,08%	0%	0%	0%

---

[1] De gegevens voor boekjaren 2014 t/m 2016 hebben betrekking op de NPR 2014-regeling en voor boekjaren 2012 en 2013 op de NPR 2011-regeling.

In verband met de samenvoeging van de NPR 2005-regeling met de NPR 2014-regeling per 1 januari 2015 zijn de cijfers over verslagjaren 2012 – 2014 van beide pensioenregelingen samengevoegd.

Met ingang van boekjaar 2014 zijn de netto- en bruto-dekkingsgraden gebaseerd op het pensioenvermogen en in de jaren daarvoor op het belegd vermogen.

Voor een nadere toelichting hierover wordt verwezen naar hoofdstuk 'Algemene informatie' in deze jaarrekening.

Deloitte.
For identification purposes only
Imf 29/06/2017

3. Financieel beleid en financiële positie

3.1 Financieel beleid

Het financieel beleid van APFA heeft als doel het op lange termijn veiligstellen van de pensioenaanspraken en pensioenrechten van haar (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Dit betekent dat APFA ervoor wil zorgen dat zij de pensioenbetalingen nu en in de toekomst kan blijven verrichten. Bovendien streeft APFA ernaar de koopkracht van de pensioenen zo veel mogelijk te behouden door indexatie. Deze indexatie is voorwaardelijk en afhankelijk van de financiële positie van het fonds.

Om dit doel te bereiken is het van belang dat APFA de door de werkgevers en deelnemers betaalde premies op een verantwoorde en solide wijze belegt. Ook is het belangrijk dat de beleggingsresultaten op lange termijn, binnen aanvaarde risico's, zo hoog mogelijk zijn.

Het financieel beleid is vastgelegd in onder andere het strategisch beleggingsbeleid, het premiebeleid en het indexatiebeleid:

- APFA stelt het strategisch beleggingsbeleid vast op basis van een ALM-studie. Dit is een studie om de beleggingen zo goed mogelijk af te stemmen op de pensioenverplichtingen. Daarbij wordt een strategisch risicoprofiel geselecteerd om te bepalen welke risico's het fonds in haar beleggingsbeleid kan en wil dragen. Uitgangspunt hierbij is enerzijds het behoud van de financiële positie. Hierbij gaat het erom zeker te stellen dat de financiële positie van de pensioenregeling niet daalt beneden een kritieke grens. Anderzijds gaat het om het nastreven van voldoende herstelkracht, zodat het fonds kan voldoen aan de herstelvereisten van de toezichthouder en er mogelijkheden ontstaan om indexaties toe te kennen.
- Volgens het premiebeleid stelt APFA jaarlijks de kostendekkende premie vast. Dit is de premie die nodig is voor de reglementaire pensioenopbouw en de risicodekking voor de actieve deelnemers.
- Indexatie is voorwaardelijk. APFA streeft ernaar om de opgebouwde pensioenaanspraken en ingegane pensioenen van actieven en inactieven jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijzen. De feitelijke toekenning van indexaties is alleen mogelijk indien en voor zover de financiële situatie van het fonds dit toelaat.

3.2 Ontwikkeling financiële positie in 2016

3.2.1 Ontwikkeling van de dekkingsgraad

De dekkingsgraad is de belangrijkste graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De bruto-dekkingsgraad is de verhouding tussen de bezittingen en verplichtingen van het fonds uitgedrukt in een percentage. Gedurende het verslagjaar is de bruto-dekkingsgraad gestegen van 103,2% tot 104,2%. De belangrijkste elementen die hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de dekkingsgraad zijn:

- Beleggingen: het behaalde netto rendement van 5,7% over het pensioenvermogen was hoger dan de benodigde gemiddelde rente van 4,3% die APFA moest toevoegen aan de voorziening pensioenverplichtingen. Dit had een stijgend effect van ca. 1,5%-punt op de dekkingsgraad.
- Wijzigingen waarderingsgrondslagen: de verlaging van de rekenrente, de verzwaring van de sterftetafels, de aanpassing van aannames met betrekking tot het partnerpensioen en de reservering van de 3% werknemerspremies van de PVL-gepensioneerden hadden gezamenlijk een dalend netto effect van 0,5%-punt op de dekkingsgraad.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

De netto-dekkingsgraad houdt rekening met de door de toezichthouder vereiste buffer om tegenvallers te kunnen opvangen. De netto-dekkingsgraad is de verhouding tussen de bezittingen minus deze buffer (weerstandsvermogen) enerzijds en de verplichtingen van het fonds anderzijds. De netto-dekkingsgraad is in 2016 gestegen van 95,4% naar 96,0%. Voor het verloop van de netto-dekkingsgraad speelde de toename van het weerstandsvermogen een rol. Dat weerstandsvermogen is afhankelijk van de samenstelling van de beleggingsportefeuille. Als er meer risico in de beleggingen wordt genomen, stijgt het weerstandsvermogen. Het weerstandsvermogen uitgedrukt als percentage van het belegd vermogen, steeg gedurende het verslagjaar van 7,6% naar 8,0%. Dit had een dalend effect van ca. 0,3%-punt op de netto-dekkingsgraad in het verslagjaar.

Het verloop van de dekkingsgraden in de afgelopen vijf jaar is weergegeven in de onderstaande grafiek.

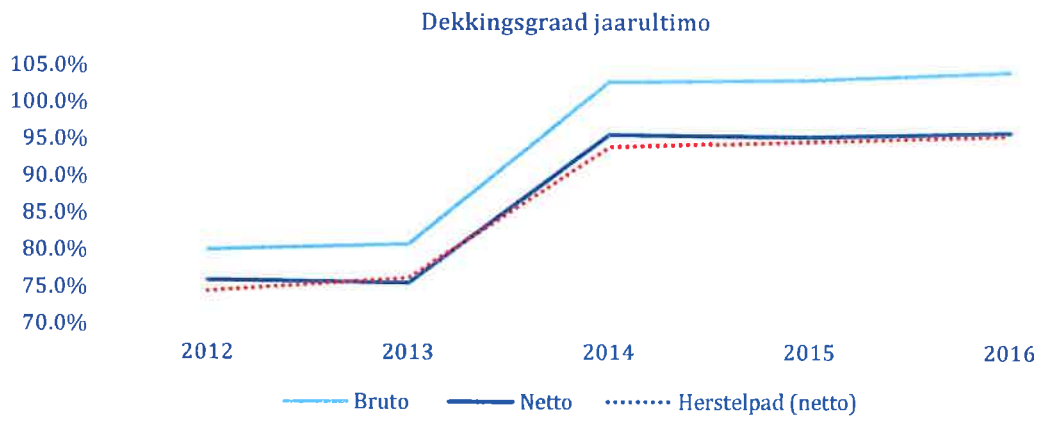

Volgens het geprojecteerde herstelpad dient de netto-dekkingsgraad 95,6% te bedragen per ultimo 2016. De gerealiseerde netto-dekkingsgraad van 96,0% loopt dus voor op het geprojecteerde herstel.

3.2.2 Herstelplan NPR 2014

De NPR 2014-regeling voldoet nog niet aan de vereiste buffers zoals vastgelegd in de richtlijnen van de Centrale Bank van Aruba (CBA). Bij de invoering van de pensioenregeling is de bruto-dekkingsgraad naar 100% gebracht, maar de netto-dekkingsgraad lag op 93%. Hierdoor was er nog wel sprake van een reservetekort. Vanwege dit reservetekort is een herstelplan van kracht, waarin het beleid staat omschreven dat het fonds zal voeren om het reservetekort binnen de door de CBA gestelde hersteltermijn ongedaan te maken. Op basis van de richtlijnen van de CBA dient dit reservetekort binnen een periode van maximaal 15 jaar, dus uiterlijk 1 januari 2029, te zijn geëlimineerd. In 2016 heeft APFA een herziene versie van het herstelplan ingediend bij de CBA met enkele relatief beperkte wijzigingen ten opzichte van het vorige herstelplan. De CBA heeft het herziene herstelplan geaccordeerd.

De projecties die in het herstelplan zijn opgenomen, tonen aan dat het premiebeleid, het beleggingsbeleid en de voorwaardelijke indexatie naar verwachting zullen leiden tot herstel van het reservetekort binnen 6 à 7 jaren. Dit is ruim voor de maximale einddatum van 1 januari 2029. Daarbij verwacht APFA een gestaag herstel te realiseren.

Het beleid omschrijft tevens op welke wijze APFA zal handelen bij toekomstige reserve- en/of dekkingstekorten. De NPR 2014-regeling kent geen herstelpremies en/of bijstortingsverplichtingen voor de werkgevers. Indien alle beschikbare sturingsmiddelen maximaal zijn ingezet en het fonds desondanks naar verwachting niet binnen de vastgestelde termijnen kan herstellen, moet het sturingsmiddel van het korten

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

(verlagen) van de opgebouwde en ingegane pensioenen en/of het verlagen van de toekomstige pensioenopbouw worden ingezet. Voordat APFA zal overgaan tot een dergelijke korting zullen de werkgevers en werknemers eerst in de gelegenheid worden gesteld om nieuwe afspraken te maken over een oplossing voor het tekort.

4. Pension Fund Governance

4.1 Governance structuur

APFA verzorgt de collectieve pensioenregeling voor werknemers van de overheid, aan de overheid gelieerde instellingen en door de overheid gesubsidieerde stichtingen. Het fonds administreert de opgebouwde pensioenaanspraken, betaalt pensioenen uit en belegt en beheert het fondsvermogen. Om tot een goede uitvoering van haar taken te komen is het belangrijk dat APFA professioneel is georganiseerd en zorgt dat binnen de organisatie gekwalificeerde en integere mensen werken. APFA moet daar zelf voor zorgen en zich daarbij houden aan wet- en regelgeving. Belangrijk in dit kader zijn de Landsverordening ondernemingspensioenfondsen, de "Pension Fund Governance" richtlijnen en de Richtlijn Integere Bedrijfsvoering van de CBA. De organisatie van APFA voldoet aan al deze regels. De CBA houdt toezicht op de naleving van de regels door alle Arubaanse pensioenfondsen.

4.1.2 Commissie Governance

In 2015 heeft de door de Minister van Financiën en Overheidsorganisatie ingestelde commissie een rapport aangeboden aan de Minister over de governancestructuur van APFA. De belangrijkste aanbevelingen waren om nadere discussie te voeren met APFA over de bestuursstructuur, de mogelijke invoering van een belanghebbendenorgaan en te onderzoeken op welke wijze de informatieoverdracht naar de belanghebbenden kan worden verbeterd. Wij wachten momenteel op de aanstelling van een nieuwe commissie om de discussie te hervatten.

4.2 Pensioenfondsorganisatie

Als pensioenuitvoerder baseert APFA zich op de afspraken die worden gemaakt tussen werkgevers en deelnemers (vertegenwoordigd door de vakbonden). APFA heeft een ondersteunende en adviserende rol hierbij. De afspraken die worden gemaakt, werkt APFA uit in een pensioenreglement en bijbehorende financieringsovereenkomst.

Het hierna volgende schema toont de structuur van APFA.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

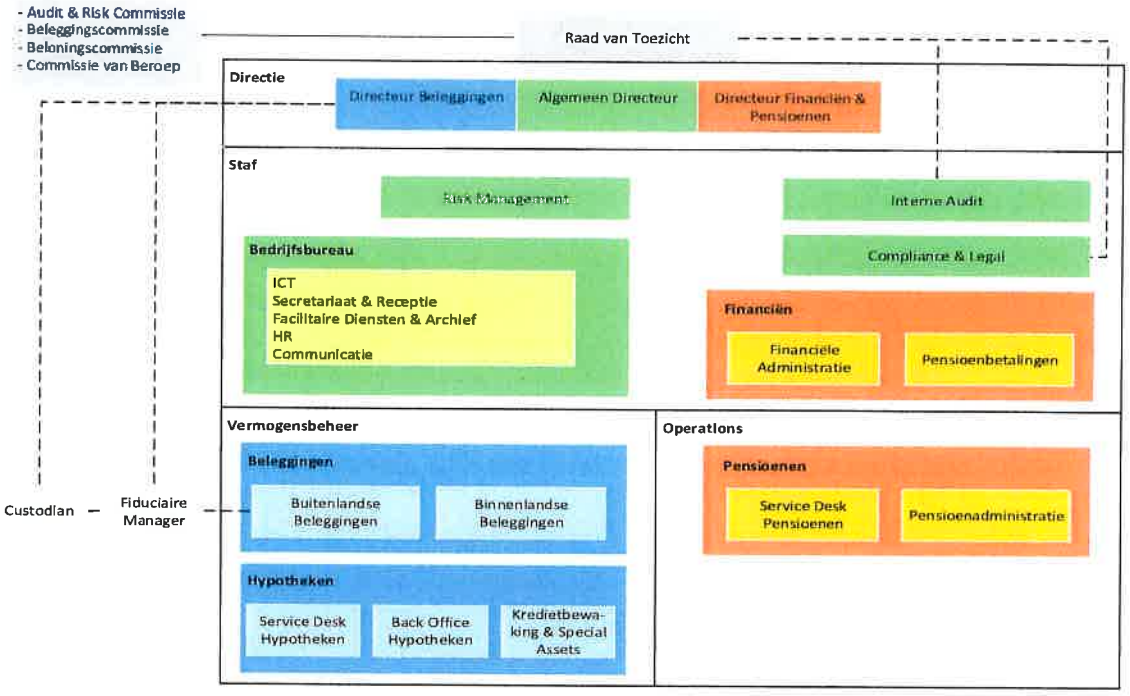

De directie is verantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering van de pensioenregeling en legt verantwoording af aan de Raad van Toezicht. Die bestaat uit een onafhankelijke voorzitter en vertegenwoordigers van werkgevers en vakbonden.

De vacature voor Directeur Beleggingen, die sinds 1 april 2014 bestond, is per 7 december 2016 ingevuld met een interim beleggingsdirecteur. Over de periode van april 2014 tot december 2016 waren de taken en verantwoordelijkheden van de Directeur Beleggingen overgenomen door de overige directieleden. Daarbij werd de directie voor het bewaken van het vermogensbeheer van de buitenlandse portefeuille ondersteund door een externe beleggingsdeskundige.

Voor een nadere omschrijving van de taken en verantwoordelijkheden van de directie verwijzen wij naar de toelichtingen in dit jaarverslag. Het verslag van de Raad van Toezicht vindt u separaat in dit jaarverslag.

4.2.1 Bestuurlijke evaluatie en deskundigheid

APFA heeft met het oog op het waarborgen van gekwalificeerd bestuur en intern toezicht een deskundigheidsplan opgesteld dat jaarlijks wordt geëvalueerd. Dit deskundigheidsplan beschrijft de minimale eisen die gelden voor de kennis en competenties van de individuele directieleden en de directie als geheel. Verder beschrijft het deskundigheidsplan het beleid van APFA ter bevordering van de vereiste deskundigheid en de wijze waarop de directie het collectieve functioneren en dat van de individuele leden periodiek evalueert. Geconstateerde aandachtsgebieden worden met cursussen of trainingen ingevuld. Hiervoor wordt jaarlijks een trainingsprogramma opgesteld. In 2016 hebben de leden van de directie diverse trainingen gevolgd op het gebied van vermogensbeheer, risk management, leiderschap, bestuurlijke competenties, professioneel gedrag en governance.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

4.3 Naleving gedragscode

Integer en professioneel gedrag is essentieel voor de bedrijfsvoering van het fonds. Volgens het Integriteitsbeleid van APFA dienen de leden van de Raad van Toezicht, de directie, medewerkers en andere aan het fonds verbonden personen een 'Verklaring tot naleven gedragscode' in te dienen. De compliance officer houdt toezicht op de naleving van de gedragscode en heeft in 2016 geen afwijkingen vastgesteld.

4.3.1 Compliance

APFA hanteert de volgende definitie voor compliance: naleving van externe wet- en regelgeving (waaronder richtlijnen van de CBA), alsmede op interne procedures en gedragsregels om de reputatie en integriteit van APFA te waarborgen. In 2016 bestond de Compliance functie uit de Compliance Officer die het compliance oversight houdt ten behoeve van de gehele APFA organisatie en de Compliance Officer LWTF die zich specifiek bezig houdt met de handhaving van de regels die zijn neergelegd in de LWTF.

De belangrijkste ontwikkelingen en activiteiten in 2016 op het gebied van compliance zijn als volgt:

- Het Customer Due Diligence (CDD) project, dat in het najaar van 2014 was gestart om de dossiers van de woninghypotheken en onderhandse (corporate) leningen te actualiseren met identificatie documenten en PEP vragenlijsten, is afgerond in het laatste kwartaal van 2016.
- Drie situaties hebben zich voorgedaan waarbij beoordeeld moest worden of er sprake was van een incident in de zin van de APFA Gedragscode. Deze gevallen zijn door APFA functionarissen bij de Compliance Officer gemeld die daarna conform de interne integriteitsregels de Incidentenprocedure heeft opgestart. Hieruit bleek dat er in één situatie daadwerkelijk sprake was van schending van de APFA Gedragscode. Dit geval is conform de Incidentenprocedure afgehandeld.
- Het verstrekken van advies met betrekking tot juridische vraagstukken en procedures waarin APFA betrokken werd gemaakt.
- De Compliance functie heeft gewerkt aan het up-to-date houden van het integriteitsbewustzijn van de APFA medewerkers door middel van het geven van workshops, presentaties en trainingen.
- In het derde kwartaal van 2016 is een begin gemaakt met de inventarisatie van integriteitsrisico's als voorbereiding op de uitvoering van een Systematische Integriteitsrisico Analyse (SIRA).

4.4 Externe dienstverleners

In het verslagjaar heeft APFA gebruik gemaakt van diverse externe adviseurs en dienstverleners, waaronder Willis Towers Watson (adviserend actuaris), Aon Hewitt (certificerend actuaris voor boekjaar 2015 - 2017), Deloitte (controlerend accountant voor boekjaar 2015 - 2017) en Montae (bestuurlijke ondersteuning). Daarnaast is het beheer van de buitenlandse beleggingsportefeuille uitbesteed aan Russell Investments (fiduciaire manager) en is State Street Bank and Trust Company de onafhankelijke custodian (bewaarder van effecten). De contracten die zijn afgesloten voor de uitbesteding zijn voor onbepaalde tijd aangegaan en op korte termijn opzegbaar.

Het beleid van APFA is om de externe dienstverleners periodiek te evalueren. Verder is het beleid er op gericht om steeds voor een periode van 3 jaar zowel de controlerend accountant als de certificerend actuaris te evalueren en zo nodig te vervangen.

In de tweede helft van 2016 heeft de jaarlijkse evaluatie van de fiduciaire manager (vermogensbeheerder) en de custodian plaatsgevonden. De dienstverlening is hierbij geëvalueerd op aspecten als soliditeit van de

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

betrokken organisaties, hun medewerkers, processen, risicobeheer en advisering. De dienstverlening van zowel de fiduciaire manager als van de custodian werden als voldoende beoordeeld.

5. Communicatie

Door een open en transparante communicatie beoogt APFA op proactieve wijze in te spelen op de informatiewensen van alle belanghebbenden. Bovendien geeft APFA hiermee uitvoering aan haar informatieverplichting uit hoofde van Pension Fund Governance. In 2016 heeft de directie een communicatiewerkgroep ingesteld die een uitgebreide stakeholder analyse heeft uitgevoerd en de aanzet heeft gemaakt voor een gereviseerd communicatiebeleid.

Daarnaast is in 2016 uitvoerig aandacht besteed aan het realiseren van de volgende communicatie-activiteiten:

- Kwartaalbijeenkomsten met vakbonden en werkgevers

  APFA organiseert kwartaalbijeenkomsten met de vakbonden en aangesloten werkgevers om hen op de hoogte te houden van de financiële gang van zaken en overige ontwikkelingen van het fonds. In deze bijeenkomsten is in 2016 onder andere aandacht besteed aan de financiële positie van het fonds, beleggingen, pensioengerelateerde onderwerpen zoals het herstelplan en indexatie. Ook is gesproken over de governancestructuur van APFA.

- Algemene Deelnemers Vergadering

  Eind augustus heeft APFA haar jaarlijkse Algemene Deelnemers Vergadering (ADV) gehouden en het jaarverslag 2015 en de financiële ontwikkelingen van het lopend jaar gepresenteerd aan de deelnemers en gepensioneerden. Op de ADV heeft een gastspreker van Willis Towers Watson een presentatie gehouden over de governancestructuur van APFA.

- Nieuwe communicatiemiddelen

  Om de (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en overige belanghebbenden goed geïnformeerd te houden, heeft APFA brochures voor de Overgangsregeling NPR 2014 en Populair Jaarverslag 2015 (uitgereikt gedurende Algemene Deelnemers Vergadering) ontwikkeld.

- Website

  Eind augustus is de website uitgebreid met een Papiamento versie. Tevens is er aandacht besteed aan het monitoren van de activiteiten op de website om inzicht te krijgen in het aantal bezoekers en welke webpagina's het meest worden bekeken.

- CaPAs seminar

  Eind november heeft APFA het seminar 'Verandervermogen' voor de Pensioenkoepel CaPAs (Caribbean Pension Funds Association) georganiseerd in het Hotel Hilton Aruba Caribbean Resort & Casino, waaraan ruim 150 deelnemers hebben deelgenomen. CaPAs behartigt de belangen van de pensioensector in de Dutch Caribbean, bevordert samenwerking tussen de pensioenfondsen en organiseert pensioenopleidingen.

- Externe media

  In 2016 zijn er diverse persberichten gepubliceerd in de kranten. Onderwerpen in deze berichten waren onder meer de financiële positie van het fonds, indexatie, samenvoeging NPR 2005 met het NPR 2014, de Algemene Deelnemersvergadering, het jaarverslag 2015, het herstelplan en het CAPAS seminar.

Deloitte
For identification purposes only
inf 29/06/2017

- Uniforme Pensioenoverzichten (UPO's)

  In augustus 2016 zijn de UPO's van 2015 aan de actieve deelnemers verstuurd, inclusief een persoonlijk brief waarin de gevolgen van de overgang naar de nieuwe pensioenregeling is toegelicht.

6. Risicomanagement

APFA beheerst de financiële en niet-financiële risico's op basis van het Integrale Risk Management Framework (RMF), waarin een gestructureerd intern risicobeheersings- en controlesysteem is vastgelegd. De Officer Risk Management is verantwoordelijk voor de evaluatie van de effectiviteit van de uitgevoerde risicobeheersing in de organisatie. Hij ondersteunt de Directie bij de beleidsvorming op het gebied van risicomanagement en het bewaken hiervan. Risicomanagement is echter niet alleen de verantwoordelijkheid van de Officer Risk Management, maar ingebed in de gehele organisatie van APFA. Het beleid is erop gericht het beheersen van risico's maximaal te integreren in de dagelijkse processen. Het betreft hier zowel de eigen processen als de processen die zijn uitbesteed aan externe partijen. Daartoe hanteert APFA het zogeheten '3 lines of defence' model.

1st line of defence	Management en directie. De directie is verantwoordelijk voor de inrichting en goede werking van het interne risicobeheersings- en controlesysteem. Het management is voornamelijk verantwoordelijk voor de uitvoering en bewaking van de effectiviteit van de risicobeheersingsmaatregelen.
2nd line of defence	Risicomanagement- en compliance functie. Deze wordt actief betrokken bij het uitvoeren van specifieke risicobeheersingsmaatregelen, waaronder het vormen van risicobeleid, het nemen van risicomaatregelen en het beoordelen van de effectiviteit van de risicobeheersmaatregelen.
3rd line of defence	Onafhankelijke "internal audit" functie.

In het verslagjaar heeft APFA het bestaand beleid met betrekking tot de financiële risico's gereviseerd en uitgebreid. Ook heeft APFA uitgebreide 'dashboard' rapportages ontwikkeld en ingevoerd voor het bewaken van de financiële risico's. Deze rapportages worden op kwartaalbasis binnen de directie en de Raad van Toezicht besproken. Bovendien hebben er trainingen en workshops plaatsgevonden voor de directie en managers en is nadruk gelegd op inventarisatie van de juridische en integriteitsrisico's. In 2017 worden de niet-financiële risico's gereviseerd en uitgewerkt in beleid

7. Vermogensbeheer

7.1 Beleggingsbeleid

Om de pensioenen van onze deelnemers en gepensioneerden nu en op lange termijn te kunnen waarborgen, is het van groot belang dat APFA de toevertrouwde middelen op verantwoorde wijze belegt. Daarbij dienen de beleggingsresultaten van het pensioenfonds op lange termijn tegen aanvaardbare risico's zo hoog mogelijk te zijn. Om tot een optimale inrichting van de beleggingsportefeuille te komen wordt een zorgvuldige en verantwoorde afweging gemaakt tussen rendement behalen en beleggingsrisico's lopen.

Onderdeel van het vaststellen van het beleidskader is dat er op basis van een "Asset & Liability Management" studie (ALM-studie) wordt bepaald welke strategische beleggingsportefeuille het best

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

aansluit bij de doelstellingen van het pensioenfonds. In het strategisch beleggingsbeleid heeft APFA haar 'investment beliefs' vastgelegd. Investment beliefs zijn de overtuigingen die APFA hanteert over de werking van de economie en de financiële markten.

In 2016 heeft APFA geen aanpassingen gedaan in het geldende strategisch beleggingsbeleid. Wel heeft het fonds een verkorte ALM studie gedaan om stress-scenario's door te rekenen. Het doel hiervan was om meer inzicht te krijgen in de gevolgen van mogelijke vervroegde aflossingen van de leningen en obligaties van het Land Aruba. De resultaten zijn onderwerp van de gesprekken die dit jaar met het Land Aruba zijn gevoerd.
Ook is er een analyse gemaakt van de gevolgen van de 60-40 regeling op het pensioenfonds. Deze regeling beperkt het fonds om maximaal 40% van haar beleggingen in het buitenland te doen. De resultaten zijn in het voorjaar van 2017 aan de CBA gepresenteerd.

De uitvoering van het beleggingsbeleid en de dagelijkse bewaking daarvan wordt in eerste instantie gedaan door de directie. Daarnaast bewaakt ook de beleggingscommissie de beleggingsportefeuille en brengt hierover verslag uit aan de Raad van Toezicht.

7.2 Organisatie Beleggingen

De beleggingsportefeuille van APFA bestaat uit lokale beleggingen en buitenlandse beleggingen. De lokale beleggingen worden beheerd door de beleggingsafdeling van APFA. De beleggingsactiviteiten en de administratie zijn van elkaar gescheiden. Voor de buitenlandse beleggingen heeft APFA het beheer van de fondsmiddelen uitbesteed aan een fiduciaire manager, die verantwoordelijk is voor portefeuille constructie, manager selectie en risicobeheer. De fiduciaire manager (Russell Investments) handelt binnen het door APFA vastgestelde mandaat. Een onafhankelijke custodian (State Street Bank and Trust Company) functioneert als administrateur en heeft een rapporterende en controlerende rol op het gebied van performancemeting en compliance. Tot eind 2016 werd de directie op interim basis ondersteund door Willis Towers Watson bij het formuleren van het strategisch beleggingsbeleid en het controleren van de uitvoering door de fiduciaire manager. Deze werkzaamheden zijn overgenomen door de nieuwe directeur beleggingen.

7.3 Samenstelling van de beleggingsportefeuille

De keuze van de beleggingsmix is bepalend voor de omvang van de beleggingsrisico's. Onderstaande tabel toont de verdeling over de categorieën in de beleggingsportefeuille eind 2016.

Beleggingscategorie	31 december 2016	Allocatie %	31 december 2015	Allocatie %
(bedragen in Awg duizenden)				
Binnenland				
Vastgoed en terreinen	38.922	1,5%	37.436	1,5%
Onderhandse leningen Land Aruba en overheid-	575.635	22,3%	585.465	23,4%
Onderhandse leningen bedrijven	164.470	6,4%	174.250	7,0%
Woninghypotheken	238.796	9,3%	233.626	9,4%
Staatsobligaties Land Aruba	354.316	13,8%	387.961	15,5%
Deposito's	247.975	9,6%	207,067	8,3%
Aandelen en participaties aandelenfondsen	35.816	1,4%	25.457	1,0%
Cash en overige	18.138	0,7%	19,636	0,8%
	1.674.068	**65,0%**	**1.670.898**	**66,9%**

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Subtotaal binnenland	**1.674.068**	**65,0%**	**1.670.898**	**66,9%**
Buitenland				
Participaties aandelenfondsen	312.020	12,1%	302.355	12,1%
Participaties staats- en bedrijfsobligatiefondsen	516.022	20,0%	479.552	19,2%
Alternatieve beleggingsfondsen	-	-	1.244	0,1%
Participaties indirect vastgoedfondsen	50.087	1,9%	35.657	1,4%
Cash en overige	22.092	1,0%	6.153	0,3%
	900.221	**35,0%**	**824.961**	**33,1%**
Totale beleggingen	2.574.289	100%	2.495.859	100%

APFA dient volgens de richtlijnen van de CBA minstens 60% van haar verplichtingen te beleggen in de lokale markt.

7.4 Beleggingsrendement

De ontwikkeling van het rendement is in belangrijke mate bepalend voor de financiële positie van het pensioenfonds. Het gerealiseerde rendement op de totale beleggingen is uitgekomen op 5,8% (2015: 3,7%). Het rendement bedraagt daarmee in totaal Afl. 145 miljoen (2015: Afl. 91 miljoen). Het hogere rendement is vooral te danken aan de goede beleggingsresultaten op de internationale beleggingsportefeuille. Over 2016 zijn er geen beleggingscategorieën met een negatief rendement.

Voor pensioenfondsen (die een langetermijnhorizon hebben met hun beleggingen) is het relevant om naast het rendement per jaar ook het rendement over een langere termijn te beoordelen. Onderstaande tabel toont de rendementen van de verschillende beleggingscategorieën over de afgelopen vijf jaar.

Rendementen	2016	2015	2014	2013	2012
Binnenland					
Vastgoed en terreinen	5,8%	1,7%	-0,8%	0,9%	4,7%
Onderhandse leningen	6,1%	6,1%	6,6%	6,6%	6,7%
Woninghypotheken	6,8%	6,8%	6,8%	6,8%	6,7%
Staatsobligaties	5,9%	5,9%	5,9%	6,0%	5,8%
Deposito's	2,7%	2,5%	2,5%	2,5%	3,0%
Aandelen en participaties aandelenfondsen	9,5%	-5,8%	-9,4%	-14,6%	-17,9%
Cash en overige	0,3%	1,1%	-0,9%	0,0%	0,0%
	5,5%	**5,4%**	**6,0%**	**4,9%**	**6,5%**
Buitenland					
Participaties aandelenfondsen, alternatieve beleggings-fondsen en participaties indirect vastgoedfondsen	7,8%	1,9%	10,5%	19,1%	15,4%
Participaties staats- en bedrijfsobligatiefondsen, cash en overige	5,2%	-0,4%	4,1%	-3,0%	6,6%
	6,2%	**0,6%**	**6,7%**	**5,2%**	**8,7%**
Totale beleggingen	5,8%	3,7%	6,3%	5,0%	6,5%

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Binnenland

Voor de binnenlandse beleggingen is 2016 een moeilijk beleggingsjaar geweest. Hoewel het behaalde rendement van 5,5% in lijn lag met het jaar daarvoor, vormden zowel de toenemende liquiditeit, beperkte investeringsmogelijkheden en de daardoor ontstane druk op de lokale rentes belangrijke uitdagingen. Hierdoor is de allocatie naar deposito's marginaal toegenomen, die het rendement op de binnenlandse beleggingsportefeuille negatief beïnvloed.

Naast de opnames die in 2016 hebben plaatsgevonden onder reeds afgesloten leningen aan SOGA (MFA en renovatie van het hospitaal) en ASTEC (bouw nieuwe haven terminal), heeft APFA geparticipeerd in de volgende leningen:

- Consortium lening ad Afl. 61 miljoen aan Elmar N.V. (agent CIBC). De participatie van APFA in deze lening bedraagt Afl. 9,6 miljoen. Van het uitgeleende bedrag moet per balansdatum nog Afl. 6,5 miljoen worden opgenomen. De uitbetaling vindt plaats in termijnen.
- Consortium lening ad Afl. 228 miljoen aan WEB Aruba N.V. (agent AIB Bank). De participatie van APFA in deze lening bedraagt Afl. 71 miljoen, waarvan Afl. 37 miljoen betrekking had op de herfinanciering van de uitstaande lening bij APFA. Van het uitgeleende bedrag moet per balansdatum nog Afl. 16 miljoen worden opgenomen. De uitbetaling vindt plaats in termijnen.
- Consortium lening ad Afl. 198 miljoen aan Ritz Carlton Hotel (agent AIB Bank). Deze lening is oorspronkelijk in 2009 gesloten, waarin APFA met Afl. 56 miljoen heeft geparticipeerd. In april 2016 heeft APFA een deel van de participatie van Aruba Bank ad Afl. 18 miljoen in deze lening overgenomen. De participatie van APFA in de Ritz Carlton lening is hiermee verhoogd tot Afl. 74 miljoen.

Tenslotte heeft APFA in november 2016 1.100 aandelen in de AIB Bank N.V. van de Nederlandse Participatiemaatschappij voor de Nederlandse Antillen (NPMNA) gekocht voor een nominale prijs van Afl. 1.000 per stuk. De participatie van APFA in de AIB Bank is hiermee verhoogd tot 35%.

Buitenland

2016 was een zeer positief jaar voor de buitenlandse beleggingen. Het jaar begon echter met forse koersdalingen op de aandelenmarkten als gevolg van zorgen over de inzakkende economische groei in China. Geholpen door het ruime monetaire beleid van centrale banken lieten aandelenkoersen al vrij snel een stijgende trend zien. Ook de onverwachte keuze van de Engelse bevolking om de EU te verlaten ('Brexit') bleek het positieve sentiment van beleggers niet te kunnen doorbreken. Deze keuze voor een 'Brexit' zorgde wel voor een forse koersdaling van het Britse Pond. De verkiezing van Donald Trump als de 45e president van de Verenigde Staten van Amerika versterkte de positieve stemming onder beleggers in het vierde kwartaal van 2016. Na een initiële daling stegen de aandelenkoersen na zijn verkiezing al snel tot nieuwe hoogtes. Beleggers verwachten dat het voorgenomen beleid van Trump gunstig zal uitwerken voor bedrijven. Bovendien kwam er ondersteuning in de vorm van gunstige cijfers over de economische groei in de wereld.

De economische ontwikkelingen in 2016 hadden ook een effect op de ontwikkeling van de langetermijnrente. Door alle onzekerheden in de wereld en door de 'Brexit' gaven beleggers in de eerste helft van 2016 nog de voorkeur aan veiligere beleggingen zoals staatsobligaties van kredietwaardige landen. Hierdoor daalde de rente op deze obligaties in eerste instantie in 2016. De gunstige economische cijfers in combinatie met een oplopende inflatie zorgde in Amerika echter voor een rentestijging in de laatste maanden van 2016.

De buitenlandse beleggingen hebben in 2016 een netto rendement behaald van 6,2% (2015: 3,6%). Zowel aandelen (7,8%) als obligaties (5,2%) hebben bijgedragen aan dit fraaie resultaat. Ondanks een teleurstellend vierde kwartaal waren opkomende markten binnen zowel aandelen als obligaties de beste presterende regio in 2016.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

De buitenlandse beleggingsportefeuille van APFA is een wereldwijd gespreide portefeuille die wordt beheerd door Russell Investments volgens het beleid van APFA. Om de prestaties van Russell Investments te beoordelen vergelijkt APFA het behaalde rendement met het rendement van een samengestelde benchmark. Het behaalde portefeuillerendement in 2016 lag 0,5%-punt boven het benchmarkrendement. Alle obligatiebeleggingsfondsen presteerde dit jaar beter dan de eigen fondsbenchmark, bij de aandelenbeleggingsfondsen was het beeld wisselend.

APFA blijft een voorzichtig beleggingsbeleid voeren, mede gelet op de relatief hoge waarderingen van buitenlandse beleggingen. De relatief hoge waarderingen lijken gesteund door een relatief positief economisch klimaat, maar ogen daardoor kwetsbaar voor tegenvallers. Ook lopen inflatiecijfers wereldwijd weer langzaam op. In combinatie met de al lage rentestanden is er dan ook minder ruimte voor centrale banken om monetair verder te stimuleren indien tegenvallers zich daadwerkelijk voordoen. Russell hanteert een beleid waarbij de feitelijke samenstelling van de beleggingsportefeuille rondom de lange termijn wegingen wordt gehouden.

8. Pensioenbeheer

8.1 Pensioenregeling

APFA voert het Nieuw Pensioen Reglement 2014 (NPR 2014) uit voor werknemers van de overheid, aan de overheid gelieerde instellingen en gesubsidieerde stichtingen. De pensioenregeling ziet er op hoofdlijnen als volgt uit:

- Voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling;
- Een opbouwpercentage van 1,75% per dienstjaar voor het ouderdomspensioen en 5/7e maal 1,75% per dienstjaar voor het partnerpensioen;
- De pensioengevende diensttijd is gemaximeerd op 40 jaar. Na het bereiken van dit maximum is voortzetting van de pensioenopbouw een keuze van de deelnemer;
- De reguliere pensioenleeftijd is de AOV-leeftijd. Bij eerdere ingang wordt het pensioen actuarieel verlaagd;
- Franchise (inbouw AOV) ter grootte van Afl. 17.616;
- Voorwaardelijke indexatie van de opgebouwde pensioenen van actieven met de prijsindex;
- Voorwaardelijke indexatie van de opgebouwde pensioenen van inactieven met de halve prijsindex.

Voor een uitgebreide omschrijving van de pensioenregeling verwijzen wij naar bijlage A van dit jaarverslag.

8.2 Overgangsregeling NPR 2014

Bij de overgang van de PVL naar het NPR 2011 gold een overgangsregeling, die bij de invoering van de NPR 2014-regeling is komen te vervallen. De werkgevers en de vakbonden hadden de wens om de overgangsregeling voort te zetten, maar wel met enkele aanpassingen inclusief een maximaal beschikbaar budget. Die zijn nu doorgevoerd in de overgangsregeling NPR 2014. De nieuwe overgangsregeling houdt op hoofdlijnen in dat bij vervroegde pensionering er onder bepaalde voorwaarden geen korting van de uitkering zal zijn over het deel van het pensioen dat de deelnemer in de PVL heeft opgebouwd.

In verband met de uitvoering heeft APFA de overgangsregeling NPR 2014 verwerkt in een bijlage bij het Pensioenreglement NPR 2014. De overgangsregeling NPR 2014 geldt momenteel alleen voor de (gewezen) deelnemers die in dienst zijn (geweest) van het Land Aruba en door het Land Aruba gesubsidieerde instellingen. Met de overige aangesloten werkgevers zijn er nog geen afspraken gemaakt over de uitvoering

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

van een mogelijke overgangsregeling. Voor een uitgebreide omschrijving van de overgangsregeling verwijzen wij naar bijlage A van dit jaarverslag.

8.3 Ontwikkeling deelnemerspopulatie

Er zijn 27 werkgevers aangesloten bij APFA, waarvan de grootste het Land Aruba (ca. 85% van het totale aantal deelnemers inclusief de gesubsidieerde stichtingen). In het verslagjaar is er een (1) nieuwe financieringsovereenkomst getekend met Air Navigation Services Aruba N.V. (ANSA). Voor het fonds betekende dit geen nieuwe instroom van deelnemers omdat de medewerkers van ANSA voorheen onder het Land Aruba vielen. De hierna volgende tabel geeft inzicht in de ontwikkeling en de samenstelling van de deelnemerspopulatie.

	2016	2015	Mutatie
Actieven (=deelnemers)	6.715	6.636	1,2%
Premievrijen (=gewezen deelnemers)	746	492	51,2%
Pensioengerechtigden (=gepensioneerden)	4.027	3.961	1,7%
	11.488	11.089	3,6%

Het aantal deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden is in het verslagjaar met 3,6% toegenomen (2015: +2,2%). De groei werd vooral veroorzaakt door de opvoering van een groep ex-deelnemers in de deelnemersadministratie van APFA, die onder het voormalige NPR 2005/NPR 2011 de vereiste vijf (5) pensioengeldige dienstjaren niet hebben bereikt, maar die geen verzoek voor premierestitutie hebben ingediend. Met de invoering van de Landverordening Algemeen Pensioen is premierestitutie niet meer toegestaan. Om deze reden heeft de directie besloten om pensioenrechten met terugwerkende kracht toe te kennen aan deze groep. Gezien de beperkte omvang van de groep, heeft dit besluit geen effect gehad op de financiële positie van het fonds.
Daarnaast werd de groei veroorzaakt door een inhaalverwerking van gegevens van deelnemers in de onderwijssector, met name bij Stichting Katholieke Onderwijs Aruba. Die inhaalverwerking heeft te maken met een bestandsopschoning.

Ondanks het feit dat de leeftijd waarop deelnemers met pensioen gaan stijgt (vanwege de steeds latere AOV-leeftijd), blijft het aantal pensioengerechtigden stijgen. Dit komt doordat er meer deelnemers met pensioen gaan dan er pensioengerechtigden overlijden. Dat laatste heeft ook te maken met het gegeven dat mensen gemiddeld langer leven.

8.4 Ontwikkeling leeftijdsverwachtingen

Een belangrijke factor waarmee APFA rekening houdt om na pensionering een levenslang pensioen uit te kunnen keren, is de gemiddelde levensverwachting. Hiervoor hanteert het fonds zogenoemde sterftetafels, die jaarlijks worden getoetst. In 2016 heeft APFA een uitgebreid sterfteonderzoek uitgevoerd. Daarin zijn de door het fonds gehanteerde grondslagen getoetst op basis van recente informatie over de sterftekansen van de Arubaanse bevolking over de periode van 1992-2014. Daarbij zijn de volgende drie componenten getoetst:

- De basistafel, die de sterftekansen van de totale Arubaanse bevolking (populatie) weergeeft;
- De ervaringssterfte, die een correctie is op het verschil in levensverwachting tussen de populatie van de basistafel en de deelnemers van APFA;
- Langleven-component, bedoeld om rekening te houden met de verwachte toekomstige toename van de levensverwachting.

Deloitte
For identification
purposes only
img 29/06/2017

Uit het onderzoek is vastgesteld dat de door APFA gehanteerde grondslagen (oude basistabel met oude sterftecorrectie) representatief zijn geweest voor de sterfte van de APFA-populatie. Op basis van de nieuwe data is er wel een nieuwe basistabel geconstrueerd (Aruba tafels 2005-2014). Tegelijkertijd met de actualisatie van de sterftetafels heeft APFA ook de ervaringssterfte correctie gemoderniseerd. Daarbij wordt voortaan in plaats van een leeftijdsterugstelling een procentuele leeftijdsafhankelijke correctiefactor toegepast.

Daarnaast toonden de data over de Arubaanse bevolking over de afgelopen 23 jaren een opmerkelijke vooruitgang van de levensverwachting: de sterftekansen nemen gemiddeld genomen met 2% per jaar af. Deze opmerkelijke vooruitgang is ook afgezet tegen de trends in Curaçao en een aantal andere landen. Na zorgvuldige afweging heeft APFA een eigen visie geformuleerd met betrekking tot de toekomstige verbetering van de levensverwachting.

Het toepassen van de nieuwe basistabel gecombineerd met de correctie voor ervaringssterfte en de toekomstige sterfteontwikkeling vanaf het boekjaar 2016, had een dalend effect van 1,6%-punt op de dekkingsgraad.

8.5 Ontwikkeling rekenrente

De rekenrente is een belangrijke factor bij de waardering van de voorziening voor pensioenverplichtingen en dus sterk van invloed op de financiële positie van het fonds. APFA heeft overeenkomstig de richtlijnen van de CBA een eigen raamwerk ontwikkeld voor de vaststelling van de rekenrente. De gehanteerde rekenrente door APFA is een combinatie van 4% voor de pensioenen van deelnemers waarvoor een voorwaardelijk indexatie geldt en tot 2015 4,75% voor de pensioenen van gepensioneerden waarvoor geen indexatie geldt.

Volgens het beleid toetst APFA jaarlijks of de gehanteerde rekenrentes nog prudent zijn. Op basis van deze toetsing is vastgesteld dat de rekenrente van 4,75% niet meer toereikend is. Dit heeft ertoe geleid dat de rekenrente voor de niet-geïndexeerde aanspraken met ingang van het boekjaar 2016 op basis van het daartoe vastgestelde beleid is verlaagd naar 4,5%. De rekenrente van 4% voor de geïndexeerde aanspraken blijft vooralsnog gehandhaafd.

De bovenvermelde bijstelling van de rekenrente had een dalend effect van 0,8%-punt op de dekkingsgraad.

8.6 Aanpassing overige actuariële grondslagen

Partnerfrequentie-aanname

Voor de waardering van het nabestaandenpensioen wordt het onbepaalde partnersysteem gehanteerd, waarbij ervan wordt uitgegaan dat alle deelnemers voor de pensioendatum een partner hebben. Na het bereiken van de pensioenleeftijd neemt de veronderstelde partnerfrequentie af volgens de overlevingstafel voor de partner. In werkelijkheid zal uiteraard niet iedereen een partner hebben, waardoor de pensioenvoorziening op dit punt iets te voorzichtig wordt vastgesteld. Om deze reden heeft APFA besloten om de berekening van de voorziening met ingang van het boekjaar 2016 op dit punt te verfijnen. Daarbij is gekozen om aan te sluiten bij de partnerfrequentie van de Nederlandse bevolking van circa 80% voor mannen en circa 75% voor vrouwen. Dit is een conservatief uitgangspunt vergeleken met de partnerfrequentie op basis van ervaringscijfers van het APFA bestand. Die zijn namelijk 77% voor mannen en 50% voor vrouwen.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Inhouding weduwen/wezenpremie

Jaarlijks houdt APFA een weduwen/wezenpremie in op de ouderdomspensioenuitkering voor PVL-gepensioneerden die een partner en/of wezenpensioengerechtigde kinderen hebben. Tot 2015 werden deze premies jaarlijks als premiebaten verwerkt, zonder dat daar lasten tegenover staan. Op advies van de adviserende actuaris heeft APFA besloten een balanspost op te voeren ter grootte van de contante waarde van de in de toekomst naar verwachting te ontvangen weduwen/wezenpremie. De overweging daarbij is dat dit een zuiverdere weergave van het vermogen geeft.

De aangepaste grondslagen in het verslagjaar hadden gezamenlijk een verhogend effect van 1,4%-punt op de dekkingsgraad.

9. Uitvoeringskosten

Voor het uitvoeren van de pensioenregeling maakt APFA jaarlijks kosten. Deze kosten zijn in twee hoofdcategorieën te onderscheiden: kosten van het pensioenbeheer en kosten van het vermogensbeheer.

- Pensioenbeheer

De kosten van pensioenbeheer (ook wel 'beheerskosten' genoemd) bestaan uit o.a. de kosten voor administratie, communicatie, het inwinnen van externe advies, bestuur en toezichtkosten. In 2016 bedroegen deze kosten Afl. 13,2 miljoen en lagen hiermee binnen de goedgekeurde begroting door de Raad van Toezicht. Zoals in het vorige jaarverslag aangekondigd, zou APFA in de komende tijd extra aandacht besteden aan kostenbeheersing. Dit heeft ertoe geleid dat onze beheerskosten niet alleen binnen de begroting zijn gebleven, maar ook zijn gedaald ten opzichte van het vorige jaar.

De beheerskosten worden deels gedekt door de vrijval uit de voorziening voor excassokosten. Dit zijn kosten die APFA maakt om de pensioenen te kunnen uitkeren. De hoogte daarvan is afhankelijk van de feitelijke uitkeringen gedurende het jaar. In 2016 bedroeg de vrijval Afl. 2,2 miljoen. De resterende kosten ad Afl. 11 miljoen worden gedekt door een kostenopslag in de premie. Op basis van de gefactureerde premie in 2016 bedroeg de opslag Afl. 12 miljoen.

- Vermogensbeheer

Zoals eerder toegelicht in het jaarverslag is het beheer van de buitenlandse beleggingsportefeuille uitbesteed aan Russell Investments (fiduciaire manager) en is State Street Bank and Trust Company de onafhankelijke custodian. De kosten die APFA hiervoor maakt, worden in mindering gebracht op het behaalde rendement op de buitenlandse beleggingsportefeuille. De kosten voor het buitenlands vermogensbeheer bestaan uit drie componenten: de vergoeding voor de fiduciaire manager, de beheerkosten van de beleggingsfondsen en de kosten van de custodian.

In 2016 bedroegen deze kosten circa 0,56% van het gemiddeld belegd vermogen. Daarvan bedroegen de kosten van de fiduciaire manager circa 0,23%, de kosten van de custodian circa. 0,03%, en de beheerkosten van de beleggingsfondsen circa 0,30% per jaar.

Het bestuur onderschrijft het belang van kostenbeheersing. De hoogte van de kosten heeft invloed op het rendement van de beleggingen en daardoor ook op de resultaten van het pensioenfonds als geheel. APFA heeft in 2016 een Benchmarkonderzoek Pensioenfondsen (BOP) gestart, dat is afgerond in 2017. Hierin worden de kosten en beleggingsprestaties van APFA vergeleken met Nederlandse pensioenfondsen.

Deloitte.
For identification
purposes only
imf 29/06/2017

Verslag van de Raad van Toezicht

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Verslag van de Raad van Toezicht

De Directie van APFA heeft de jaarrekening en de daarbij behorende toelichtingen over het verslagjaar 2016, na controle door Deloitte Dutch Caribbean aan de Raad van Toezicht (hierna: "RvT") voorgelegd. Conform artikel 16 lid 3c van de statuten van APFA heeft de RvT de jaarrekening, mede aan de hand van de door Deloitte Dutch Caribbean afgegeven controleverklaring, vastgesteld. Wij verklaren het eens te zijn met de gepresenteerde jaarrekening 2016, de bijbehorende toelichting en met het gestelde in het Bestuursverslag.

APFA is in 2016 opnieuw voor uitdagingen geplaatst maar zij is erin geslaagd om zich stevig staande te houden. Door het goede gebruik van maatregelen en beheersingsmethodieken kon APFA een verbetering realiseren van de bruto-dekkingsgraad van het fonds naar 104,3% en van de netto-dekkingsgraad naar 96,0%, ondanks het verlagende effect als gevolg van noodzakelijke aanpassingen van sterfte grondslagen en rekenrente. Daarmee ligt het gerealiseerde herstel in 2016 boven het geldende herstelplan.

De internationale financiële markten werden in 2016 wederom gekenmerkt door volatiele beleggingskoersen en lage rente niveaus. Toch werd een goed rendement behaald op de buitenlandse portefeuille vooral op aandelen. Op de lokale markt zijn de toenemende liquiditeit en beperkte investeringsmogelijkheden er de oorzaak van dat druk op de lokale rente-inkomsten ontstaat. De restricties die APFA in acht dient te nemen bij het doen van internationale beleggingen werkt het optimaliseren van de beleggingsportefeuille niet in de hand. Deze ontwikkelingen worden nauwgezet door de RvT gevolgd. De mogelijke consequenties als gevolg van deze ontwikkelingen zijn veelvuldig onderwerp van overleg met de directie.

In november 2016 is na goedkeuring door de Centrale Bank Aruba ("CBA"), de heer Lou ten Cate als Directeur Beleggingen aangesteld. Met de benoeming van de heer Ten Cate is een einde gekomen aan de interim directiestructuur waarin de taken en verantwoordelijkheden van de Directeur Beleggingen waren verdeeld over de Algemeen Directeur en de Directeur Financiën en Pensioenen.
Door de benoeming van een Directeur Beleggingen is de monitoring van het vermogensbeheer van de portefeuille door APFA weer volledig in eigen hand genomen. De RvT heeft met tevredenheid vastgesteld dat door de aanwezige kennis en ervaring in de APFA organisatie en de mate van uitbesteding, de bedrijfsvoering op orde is en dat de risico's goed onder controle zijn.

Toezicht

De RvT houdt conform haar statutaire voorgeschreven taak toezicht op de werkzaamheden van de Directie van APFA. De regels met betrekking tot de individuele en collectieve verantwoordelijkheden, taken en bevoegdheden van de RvT zijn nader beschreven in het Raadsreglement. In geval van strijdigheid tussen bepalingen in de Statuten en bepalingen in het Raadsreglement, prevaleren de bepalingen in de Statuten.

De aan de RvT volgens de Statuten opgedragen werkzaamheden in het kader van het toezicht op het beleid en beheer van de directie op de algemene gang van zaken, zijn tijdig en volledig uitgevoerd en hebben bijgedragen tot verdere structurering van het toezicht. Om toezicht te kunnen uitoefenen op de uitvoering van het algemeen beleid door de directie en de algemene gang van zaken bij APFA, is tijdig betrouwbare managementinformatie nodig. De RvT heeft in 2016 de beschikking gehad over periodieke directierapportages performancerapportages van de fiduciaire manager, compliance rapportages van de custodian, onafhankelijke rapportages van de externe beleggingsdeskundige en dashboard rapportages van de beleggingscommissie evenals kwartaalrapportages van bevindingen van de Internal Auditor en kwartaalrapportages van de Compliance Officer en de Officer Risk Management.

Deloitte.
For identification purposes only
inf 29/06/2017

Er zijn in het verslagjaar 18 reguliere RvT vergaderingen gehouden. Het aantal malen dat de RvT bijeen is geroepen is echter hoger. Dit is vooral toe te schrijven aan de vergaderingen die moesten worden gehouden in verband met de in 2016 gevoerde Incidentenprocedures (6 bijzondere vergaderingen). Het opkomstpercentage van RvT leden voor de RvT vergaderingen en de mate waarin zij in deze vergaderingen participeerden was in 2016 zeer hoog. Leden van de RvT zijn in 2016 eveneens aanwezig geweest op de kwartaalbijeenkomsten die zijn gehouden voor de Vakbonden en de Aangewezen Werkgevers en op de Algemene Deelnemersvergadering.

De RvT heeft haar betrokkenheid in de diverse beleidsstukken van APFA opnieuw kunnen bestendigen. Dit kwam onder andere tot uiting in de goedkeuring van het Internal Audit Charter en de goedkeurring op aanpassingen van de ABTN NPR 2014 (als gevolg van gewijzigd beleggingsbeleid) en het Herstelplan NPR 2014. De RvT heeft voorts de volledige integratie van NPR 2005 in het NPR 2014 beoordeeld en goedgekeurd.

De RvT heeft goed gebruik gemaakt van de raadscommissies. De adviezen van deze commissies zijn door de RvT meegenomen in de overwegingen van de raadsbesluiten en in de adviezen aan de directie. De commissies bestaan uit zowel raadsleden als externe leden en worden in bijlage E in dit jaarverslag vermeld.

Zelfevaluatie en geschiktheid

In 2016 hebben de RvT leden diverse opleidingen en trainingen gevolgd op het gebied van institutioneel vermogensbeheer, bestuurlijke competenties en boardroom dynamics, professioneel gedrag en governance. De RvT bevordert actief de deskundigheid en de competenties van de individuele raadsleden en de RvT als geheel en daarmee de kwaliteit van de uitvoering van het toezicht.

De door de Pension Fund Guidelines voorgeschreven zelfevaluatie van de RvT over 2016 heeft in februari 2017 plaatsgevonden onder leiding van externe deskundigen. De gesignaleerde verbeterpunten zijn verwerkt in een actieplan. Hierin is onder andere opgenomen dat de RvT in verband met de continuïteit, zal stimuleren om vacatures in de RvT te laten vervullen door jongere professionals. De RvT is zich er overigens sterk van bewust dat tijdsbeslag weleens een belemmerende factor kan vormen.

De RvT evalueert ook het functioneren van de individuele directieleden. De prestatiecriteria voor de directieleden worden vastgelegd in een prestatiecontract. De RvT wordt in dit traject ondersteund door de Belonings- en Wervingscommissie, die jaarlijks een functionerings- en een beoordelingsgesprek voert met de directieleden. Op basis hiervan wordt beoordeeld in hoeverre de overeengekomen doelen zijn behaald. De beoordeling van de directieleden over hun prestaties in 2016 heeft in de eerste helft van 2017 plaatsgevonden.

De RvT kan evenwel concluderen dat de directie als goed bestuur heeft gefunctioneerd en zorgvuldig en met grote inzet haar werk heeft gedaan. Bij de uitvoering van diverse projecten heeft de directie zich laten ondersteunen door externe deskundigen, maar zij bleef zelf verantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering daarvan.

Naleving gedragscode

Volgens het Integriteitsbeleid van APFA dienen de leden van de RvT een 'Verklaring tot naleven gedragscode' af te geven. Alle raadsleden hebben de 'Verklaring tot naleving gedragscode' voor het jaar 2016 ingevuld en ondertekend. De Compliance Officer heeft naar aanleiding van de verklaringen gemeld dat er geen bijzonderheden zijn geconstateerd.

Honorering

In 2016 is de honorering ongewijzigd gebleven en was als volgt: de voorzitter van de RvT ontving een vaste vergoeding van Afl. 4.250 per maand en de overig raadsleden ontvingen maandelijks Afl. 3.500. De RvT is van

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

mening dat de huidige honorering in overstemming is met de doelstellingen van APFA en passend is gelet op de omvang en organisatie van APFA. De honorering staat in redelijke verhouding tot de gedragen verantwoordelijkheid, de aan de functie gestelde geschiktheidseisen en het tijdsbeslag. De externe leden van de Commissie van Beroep en de Beleggingscommissie ontvangen ook een vergoeding voor hun lidmaatschap die naar de mening van de RvT marktconform is.

Samenstelling en Wijzigingen in de samenstelling van de RvT en Raadscommissies

De zittingstermijn van de heer Franklin de Kort, raadslid namens de Aangewezen Werkgevers, is op 31 juli 2016 verlopen. Na de op grond van de Statuten uitgeschreven verkiezingen te zijn herkozen, werd de heer De Kort herbenoemd voor een periode van 4 jaar.

De vacature die in de RvT was ontstaan als gevolg van het vertrek van één van de raadsleden namens de Vakbonden in april 2016, is na volgens de Statuten voorgeschreven verkiezingen vervuld. Conform de Statuten zijn profielschetsen voor kandidaten opgesteld en zijn de voorgedragen kandidaten aan de hand hiervan geëvalueerd. Nadat de kandidaat was verkozen, heeft de CBA toestemming voor de benoeming verleend. Op basis van de hiervoor beschreven procedure heeft de heer Gabriel Werleman per november 2016 zitting genomen in de RvT.

In januari 2016 vond de herbenoeming plaats van de heer Rene Sommer en de heer Clinton Foy als lid van de Commissie van Beroep. De heer John Kuiperdal werd in februari 2016 als nieuw lid in deze commissie opgenomen.

In maart 2016 werden mevrouw Lizette Sint en de heer Peter Bless herbenoemd als lid van de Beleggingscommissie.

Oordeel

Gezien de inhoud van de verstrekte documenten, de in de vergaderingen gegeven toelichtingen en antwoorden op aanvullende vragen, is de RvT van oordeel dat de directie de aan haar toebedeelde taken goed en naar behoren heeft uitgevoerd op basis van een evenwichtig beleid.
De RvT heeft vastgesteld dat directie en medewerkers van APFA de vele en diverse uitdagingen in 2016 voortvarend en met deskundigheid hebben omgezet in goede resultaten. Wij zijn hen daarvoor zeer erkentelijk.

De Raad van Toezicht,
29 juni 2017

E.L. Farro
Voorzitter

Deloitte •
For identification
purposes only
imf 29/06/2017

Jaarrekening

Deloitte
For identification purposes only
lmf 29/06/2017

Balans per 31 december 2016

(na bestemming van het resultaat)

Activa	Toel.nr.	31 december 2016		31 december 2015	
(in 1.000 Arubaanse florin)					
Vaste activa					
Materiële vaste activa	1		10.958		11.494
Beleggingen					
Vastgoedbeleggingen	2	38.922		37.436	
Leningen en vorderingen	3.1	978.902		993.341	
Tot einde looptijd aangehouden beleggingen	3.2	620.429		614.664	
Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten	3.3	936.036		850.418	
			2.574.289		2.495.859
Vlottende activa					
Premievorderingen, duurtetoeslagen en boeterente	4	36.779		17.561	
Te vorderen eenmalige bijstorting en koopsommen	5	8.620		10.028	
Overige vorderingen	6	15.702		16.476	
Liquide middelen	7	20.000		20.000	
			81.101		64.065
Totaal activa			2.666.348		2.571.418

Passiva	Toel.nr.	31 december 2016	31 december 2015
(in 1.000 Arubaanse florin)			
Vermogen:			
Pensioenregeling NPR 2014		108.408	79.952
Voorziening pensioenverplichtingen	8	2.546.935	2.481.484
Kortlopende schulden	9	11.005	9.982
Totaal passiva		2.666.348	2.571.418

De bijbehorende toelichting vormt een integraal onderdeel van de jaarrekening.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Staat van baten en lasten over 2016

	Toel.nr.	2016	2015
(na 1 000 Aruhaanse florin)			
Baten			
Premiebijdragen	11	69.461	64.668
Uitkering herverzekering		14	111
Opbrengst uit beleggingen	12	145.286	94.002
Koopsommen vervroegd pensionering		33	-
Totaal baten		**214.794**	**158.781**
Lasten			
Dotatie aan voorziening pensioenverplichtingen	13	65.451	30.273
Pensioenuitkeringen	14	107.772	105.600
Herverzekering overlijdensrisico		-	44
Beheerskosten:			
Personeelskosten	15	6.449	6.834
Kantoorkosten	16	697	724
Huisvestingskosten	17	695	704
Algemene kosten	18	4.707	4.864
Afschrijvingskosten	4	686	825
Totaal beheerskosten		13.234	13.951
Totaal lasten		**186.457**	**149.868**
Operationeel resultaat		**28.337**	**8.913**
Financiële baten en lasten		119	-7
Totaal resultaat		28.456	8.906

De bijbehorende toelichting vormt een integraal onderdeel van de jaarrekening.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Verloopoverzicht van het vermogen over 2016

(in 1.000 dollarbedragen)	NPR 2014	NPR 2005	Totaal
Balans per 31 december 2014	70.024	1.616	71.640
Samenvoeging NPR 2005 met het NPR 2014	1.022	-1.022	-
Terugstorting aan werkgevers	-	-594	-594
Balans per 1 januari 2015	71.046	-	71.046
Resultaat 2015	8.906	-	8.906
Balans per 31 december 2015	79.952	-	79.952
Resultaat 2016	28.456	-	28.456
Balans per 31 december 2016	108.408	-	108.408

Samenvoeging NPR 2005 met het NPR 2014

De NPR 2005-regeling is per 1 januari 2015 samengevoegd met de NPR 2014-regeling. Als gevolg hiervan zijn de per 31 december 2014 in het NPR 2005 opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten van de (gewezen) deelnemers ingebracht in het NPR 2014. Aangezien de dekkingsgraad van de NPR 2005-regeling per begin 2015 hoger was dan de dekkingsgraad van de NPR 2014-regeling, is de overwaarde voorafgaande aan de samenvoeging verdeeld tussen deelnemers (d.m.v. eenmalige indexatie) en werkgevers (terugstorting van APFA naar de betreffende werkgever).

De bijbehorende toelichting vormt een integraal onderdeel van de jaarrekening.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Kasstroomoverzicht over 2016

(in 1.000 Arubaanse florin)	2016		2015	
Kasstroom uit operationele activiteiten:				
Ontvangen premiebijdragen en duurtetoeslagen	95.898		159.944	
Ontvangen interest en commissie	89.563		87.378	
Overige beleggingsopbrengsten	686		1.422	
Betaalde pensioenuitkeringen en duurtetoeslagen	-152.591		-155.876	
Betaalde beheerskosten	-11.237		-10.957	
		22.319		81.911
Kasstroom uit investeringsactiviteiten:				
Ontvangen interest en commissie	13.554		11.344	
Ontvangen dividend	3.220		2.358	
Gerealiseerde resultaten op beleggingen	9.301		83.406	
Netto aankoop van beleggingen	-47.402		-172.685	
Investeringen in materiële vaste activa	-248		-236	
Betaalde brokerskosten	-2.242		-2.775	
		-23.817		-78.588
Mutatie geldmiddelen		-1.498		3.323
Saldo geldmiddelen per 1 januari		39.636		36.313
Saldo geldmiddelen per 31 december		38.138		39.636

De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit alle liquide middelen, inclusief de middelen die aangehouden worden voor beleggingstransacties. De stand van de geldmiddelen bestaat uit de volgende twee posten:

	2016:	2015:
- In de balans opgenomen onder de post beleggingen	Afl. 18.137.925	Afl. 19.635.817
- In de balans opgenomen onder de post liquide middelen	Afl. 20.000.000	Afl. 20.000.000
	Afl. 38.137.925	Afl. 39.635.817

De bijbehorende toelichting vormt een integraal onderdeel van de jaarrekening.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Toelichting

Algemene informatie

1 Algemeen

Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba (APFA), gevestigd en kantoorhoudende te Seroe Blanco nr. 4 in Aruba, is opgericht op 29 april 2005. De Landsverordening privatisering APFA (LPA) gepubliceerd in het afkondigingblad van Aruba AB 2005 no. 2 regelt o.a. de intrekking van de Landsverordening oprichting Algemeen Pensioenfonds (AB 1995 no. GT 28) en de overgang van de vermogensbestanddelen en het personeel van de publiekrechtelijke rechtspersoon Algemeen Pensioenfonds van Aruba naar APFA. Conform het Landsbesluit van 28 april 2005 werd besloten dat de LPA, met uitzondering van de artikelen 2, 6, 12 tot en met 18 en 22, eerste lid, onderdelen b, c en d, in werking trad met ingang van 29 april 2005.

APFA voert het Nieuw Pensioen Reglement 2014 (NPR 2014) uit. Dit pensioenreglement is per 1 januari 2014 ingevoerd en heeft het voormalige Nieuw Pensioen Reglement 2011 (NPR 2011) vervangen. De opgebouwde rechten en aanspraken van de (gewezen) deelnemers en het vermogen in het NPR 2011 zijn ingebracht in het NPR 2014.

Per 1 januari 2015 is het Nieuw Pensioen Reglement 2005 (NPR 2005) samengevoegd met het NPR 2014, waarbij de rechten en aanspraken van de (gewezen) deelnemers en het vermogen van het NPR 2005 zijn ingebracht.

Het NPR 2014 is een middelloonregeling met voorwaardelijke indexatie. Voor een gedetailleerder uitleg over de pensioenregeling verwijzen wij naar bijlage A van dit jaarverslag.

APFA voert voor het Land Aruba de overgangsregeling NPR 2014 uit. De overgangsregeling NPR 2014 maakt voor voormalige deelnemers aan de Pensioenverordening Landsdienaren vervroegde pensionering mogelijk ten opzichte van de AOV-leeftijd zonder dat het pensioen actuarieel wordt verlaagd. De overgangsregeling wordt in tegenstelling tot de pensioenregeling op omslagbasis gefinancierd. Dit betekent dat op het moment van vervroegde pensioeningang van een rechthebbende, de bijbehorende kostendekkende koopsom aan APFA moet worden betaald. APFA vervult voor deze regeling uitsluitend een administratieve functie en houdt daarom voor deze regeling geen vermogen en geen voorziening aan.

Tot slot voert APFA voor de aangesloten werkgevers de duurtetoeslagregeling uit. Ook voor deze regeling vervult APFA uitsluitend een administratieve functie: de duurtetoeslaguitkeringen worden door APFA aan de rechthebbenden uitbetaald en worden door APFA direct bij de werkgevers in rekening gebracht. APFA houdt daarom voor deze regeling geen vermogen en geen voorziening aan.

Directie

APFA wordt in en buiten rechte vertegenwoordigd door de Directie, bestaande uit minimaal twee en hoogstens drie directeuren. Indien het rechtshandelingen betreft die een belang van Afl. 30.000 niet te boven gaan, wordt APFA vertegenwoordigd door ieder der directeuren afzonderlijk en voor rechtshandelingen boven Afl. 30.000 door twee directeuren gezamenlijk handelend.

De directie is verantwoordelijk voor de dagelijkse leiding van het pensioenfonds, het optimaliseren van werkprocessen, de managementrapportage en het uitvoeren van het door de Raad van Toezicht goedgekeurde beleid. De wijze van besluitvorming en vastlegging van de bevoegdheden zijn opgenomen in de Statuten en nader uitgewerkt in een Directiereglement.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

De Directie is in het jaar 2016, 55 keer bijeengekomen, waarvan 30 keer betrekking had op beleggingen.

Raad van Toezicht

De Directie staat onder toezicht van een Raad van Toezicht, bestaande uit vijf leden. De samenstelling van de Raad van Toezicht is gebaseerd op het principe van pariteit. Dit betekent dat de werkgevers en de werknemers ieder twee leden benoemen in de Raad van Toezicht. Deze vier leden stellen een onafhankelijke deskundige aan als voorzitter. De leden van de Raad van Toezicht worden benoemd voor de duur van vier jaar.

De Raad van Toezicht houdt toezicht op de directie en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Onderdeel van de taken van de Raad van Toezicht zijn o.a. het benoemen van de leden van de directie, het functioneren als adviseur en klankbord voor de directie en het goedkeuren van o.a. pensioenreglementen, jaarverslag, beleggingsbeleid en beleggingsplan. De wijze van besluitvorming en vastlegging van de bevoegdheden zijn opgenomen in de Statuten en nader uitgewerkt in een Raadsreglement.

De Raad van Toezicht is in het jaar 2016, 18 keer bijeengekomen.

De Raad van Toezicht wordt bijgestaan door de Audit- en Risk Management Commissie, Belonings- en Wervingscommissie, Commissie van Beroep en de Beleggingscommissie.

Audit- en Risk Management Commissie

Deze commissie heeft een toezichthoudende functie op onder meer: de werking van de interne risicobeheersing- en controlesystemen, waaronder het toezicht op de naleving van de relevante wet- en regelgeving en gedragscodes; de financiële informatieverschaffing en het functioneren van de interne financiële verslaglegging en de naleving van aanbevelingen en opmerkingen van de interne controleur en externe accountants. In 2016 heeft de commissie 6 keer vergaderd.

Belonings- en Wervingscommissie

Deze commissie ondersteunt de Raad van Toezicht bij de aanstelling van directeuren en het doen van een voorstel inzake bezoldiging, het jaarlijks vaststellen van de prestatiecriteria voor directeuren, de beoordeling van de realisatie hiervan en het opmaken van het remuneratierapport. In 2016 heeft de commissie 6 keer vergaderd.

Commissie van Beroep

Deze commissie adviseert over geschillen tussen APFA enerzijds en een werkgever, een deelnemer, een gewezen deelnemer, hun rechtverkrijgende of een ander die naar het oordeel van de commissie in zijn rechten jegens APFA getroffen wordt anderzijds, betreffende fondsbesluiten die zijn genomen krachtens de Statuten en pensioenreglementen en die niet van algemene strekking zijn.

Beleggingscommissie

De taak van deze commissie is het adviseren van de Raad van Toezicht en de ondersteuning van de besluitvorming van de Raad op het gebied van het beleggingsbeleid. Ook toetst de beleggingscommissie of het beleggingsbeleid goed wordt uitgevoerd en doet de beleggingscommissie daarover ieder kwartaal verslag aan de Raad van Toezicht. De beleggingscommissie heeft als doel het leveren van een bijdrage aan de kwaliteit en de objectiviteit van het beleggingsbeleid, het risicobeheer alsmede het toezicht op een juiste uitvoering van het beleggingsbeleid. In 2016 heeft de commissie 4 keer vergaderd.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

II Financiële positie

Beoordeling financiële positie

APFA valt onder toezicht van de CBA. Hiermee is het wettelijk kader, zoals vastgelegd in de Landsverordening Ondernemingspensioenfondsen, de actuariële richtlijnen van de CBA en de solvabiliteitsrichtlijnen van de CBA van toepassing op het fonds. Kort voor het einde van 2016 heeft de CBA een nieuwe concept actuariële richtlijnen uitgebracht waarin de berekeningsmethode van de dekkingsgraad is gewijzigd. In de nieuwe richtlijnen wordt de bruto-dekkingsgraad vastgesteld als de verhouding tussen het pensioenvermogen (activa minus kortlopende schulden) en de voorziening pensioenverplichtingen. De netto-dekkingsgraad wordt vastgesteld als de verhouding tussen het pensioenvermogen na aftrek van het weerstandsvermogen[1] en de voorziening pensioenverplichtingen. De CBA heeft APFA toestemming gegeven om, vooruitlopend op de inwerkingtreding van de nieuwe richtlijnen, de bruto- en netto-dekkingsgraad vast te stellen op basis van de nieuwe berekeningsmethodiek.

Zowel de bruto- als de netto-dekkingsgraad dienen minimaal 100% te bedragen. Indien een pensioenfonds hieraan niet voldoet, geldt een hersteltermijn van maximaal 5 jaar om een bruto-dekkingsgraad van 100% te bereiken en een hersteltermijn van maximaal 15 jaar om een netto-dekkingsgraad van 100% te bereiken.

Eind 2016 bedraagt de bruto-dekkingsgraad van de NPR 2014-regeling 104,3%. De voorziening pensioenverplichtingen, zoals opgenomen in toelichting 8 van deze jaarrekening, wordt volledig gedekt door de aanwezige middelen. Er is derhalve geen sprake van een dekkingstekort.

De netto-dekkingsgraad bedraagt per eind 2016 96,0% waardoor er wel sprake van een reservetekort. Daarmee voldoet het NPR 2014 niet aan de buffer die door de toezichthouder wordt vereist om eventuele tegenvallende beleggingsresultaten op te vangen. Conform de richtlijnen van de CBA dient de netto-dekkingsgraad uiterlijk per 1 januari 2029 100% te bedragen.

III Nalevingmededeling

De jaarrekening van APFA is opgesteld in overeenstemming met de internationale grondslagen voor financiële verslaggeving (International Financial Reporting Standards, IFRS).

Toegepaste nieuwe standaarden en interpretaties

De International Accounting Standards Board (IASB) heeft nieuwe en/of gewijzigde standaarden en interpretaties uitgebracht, die met ingang van boekjaar 2016 van toepassing zijn voor APFA.

- 'Sale or Contribution of Assets between an Investor and its Associate or Joint Venture'. IFRS 10 en IAS 28 worden aangepast om een inconsistentie weg te nemen in de verwerking van een verkoop of inbreng van activa tussen de entiteit in zijn hoedanigheid van investeerder en een geassocieerde deelneming of een joint venture weg te nemen.
- IFRS 11 'Accounting for Acquisitions of Interest in Joint Operations' betreft een aanpassing van IFRS 11. De aanpassing verduidelijkt dat ingeval van de verwerving van een belang in een gezamenlijke bedrijfsactiviteit IFRS 3 'Business Combinations' van toepassing is als de gezamenlijke bedrijfsactiviteit een bedrijf is volgens de definitie van IFRS 3.

[1] Onder het weerstandsvermogen wordt verstaan de 'buffer' die aangehouden moet worden ter voorkoming dat de netto-dekkingsgraad, als gevolg van een waardedaling van de beleggingen, op enig moment naar een onaanvaardbaar laag niveau daalt. De vaststelling van het weerstandsvermogen geschiedt op basis van de richtlijnen van de CBA.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

De toepassing van bovenvermelde nieuwe en/of gewijzigde standaarden hebben in het verslagjaar geen invloed op het eigen vermogen en resultaten van APFA.

APFA heeft geen nieuwe standaarden, wijzigingen van bestaande standaarden of interpretaties vervroegd vrijwillig toegepast die pas met ingang van de jaarrekening over 2017 of later verplicht zijn. APFA onderzoekt momenteel de consequenties van de volgende nieuwe standaarden, interpretaties en wijzigingen van bestaande standaarden, waarvan toepassing verplicht is met ingang van de jaarrekening over 2017 of later indien vermeld:

- IFRS 15 'Revenue from Contracts with Customers' vervangt per 1 januari 2017 de bestaande standaarden IAS 11 'Construction Contracts' en IAS 18 'Revenue Recognition'.
- IFRS 9 'Financial Instruments'. In juli 2014 heeft de IASB de finale complete versie van IFRS 9 'Financial Instruments' gepubliceerd. In deze finale versie zijn de verschillende onderdelen van het IASB project ter vervanging van IAS 39 samengebracht. Dit omvat opname en waardering, impairment en hedge accounting en hiermee wordt bijna het geheel van de richtlijnen van IAS 39 vervangen. IFRS 9 is van toepassing vanaf 1 januari 2018.
- IFRS 16 'Leases' vervangt per 1 januari 2019 de bestaande standaard IAS 17 'Leases'.

De directie van APFA verwacht dat de toepassing van bovenstaande standaarden mogelijk invloed zal hebben op het eigen vermogen en resultaat van APFA. Een realistische schatting kan op dit moment vooralsnog niet gegeven worden, omdat er eerst een uitvoerige analyse verricht dient te worden.

Kritische schattingen ten aanzien van toegepaste "accounting policies"

Het opstellen van de jaarrekening in overeenstemming met IFRS vereist dat de Directie (in)schattingen maakt die de in de jaarrekening en toelichting opgenomen bedragen kunnen beïnvloeden.

Bij het opstellen van de jaarrekening is gebruik gemaakt van schattingen en veronderstellingen die van invloed zijn op de gerapporteerde activa, passiva, baten en lasten. Dit is met name het geval bij het bepalen van de voorziening pensioenverplichtingen en bij de waardering van niet beursgenoteerde beleggingen. Achteraf kan blijken dat de gehanteerde waarde afwijkt van de feitelijke waarde.

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode. De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit alle liquide middelen, inclusief de middelen die aangehouden worden voor beleggingstransacties. Kasstromen in U.S. dollar zijn omgerekend tegen een vaste koers van 1 dollar = 1,79 florin.

IV Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Presentatie en opstelling

De jaarrekening is opgesteld op basis van historische kostprijs, met dien verstande dat de volgende activa en verplichtingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde:

- Vastgoedbeleggingen;
- Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via de staat van baten en lasten.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Functionele en presentatie valuta

De posten in de jaarrekening worden gewaardeerd met inachtneming van de valuta van de economische omgeving waarin APFA haar bedrijfsactiviteiten voornamelijk uitoefent (de functionele valuta). De jaarrekening is opgesteld in Arubaanse florin; dit is zowel de functionele als de presentatievaluta van APFA. De Arubaanse florin is gekoppeld aan de U.S. dollar tegen een vaste koers van 1 dollar = 1,79 florin.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum.

Monetaire activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend in de functionele valuta tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

Niet-monetaire activa die volgens de verkrijgingsprijs worden gewaardeerd in een vreemde valuta worden omgerekend tegen de wisselkoers op de transactiedatum. Niet-monetaire activa die volgens de actuele waarde worden gewaardeerd in een vreemde valuta worden omgerekend tegen de wisselkoers op het moment waarop de actuele waarde werd bepaald.

Materiële vaste activa

Bedrijfsgebouwen en -terreinen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten of vervaardigingsprijs onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de geschatte toekomstige gebruiksduur. Op terreinen wordt niet afgeschreven. Er wordt rekening gehouden met de bijzondere waardeverminderingen die op balansdatum worden verwacht (zie ook 'bijzondere waardevermindering').

Overige vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten, onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur en bijzondere waardeverminderingen. De vervaardigingsprijs bestaat uit de aanschaffingskosten van grond- en hulpstoffen en kosten die rechtstreeks toerekenbaar zijn aan de vervaardiging inclusief installatiekosten.

Uitgaven die gemaakt worden na de eerste verwerking dienen als (onderdeel van) de kostprijs van het materieel vast actief te worden verwerkt indien het waarschijnlijk is dat de toekomstige prestatie-eenheden met betrekking tot het actief zullen toekomen aan de rechtspersoon en de kosten van het actief betrouwbaar kunnen worden vastgesteld. De boekwaarde van vervangen onderdelen wordt gedesinvesteerd. Alle overige kosten van herstel en onderhoud worden in de staat van baten en lasten verwerkt.

Op terreinen wordt niet afgeschreven. Op de overige activa wordt lineair afgeschreven tot een restwaarde van 10% over de volgende geschatte economische levensduur:

- Kantoorgebouw 10-30 jaar
- Inventaris 2-5 jaar

De ingeschatte restwaarde en economische levensduur wordt op elke balansdatum beoordeeld en indien nodig gewijzigd. Een actief wordt direct afgewaardeerd naar de realiseerbare waarde indien de boekwaarde hoger is dan de ingeschatte realiseerbare waarde (zie ook 'bijzondere waardevermindering'). Baten of lasten die voortvloeien uit desinvesteringen worden in de staat van baten en lasten verwerkt.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

APFA beoordeelt of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroom genererende eenheid waartoe het actief behoort. Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde.

Indien wordt vastgesteld dat een bijzondere waardevermindering die in het verleden verantwoord is, niet meer bestaat of is afgenomen, dan wordt de toegenomen boekwaarde van de desbetreffende activa niet hoger gesteld dan de boekwaarde die bepaald zou zijn indien geen bijzondere waardevermindering voor het actief zou zijn verantwoord.

Vastgoedbeleggingen

Vastgoedbeleggingen zijn onroerende zaken die worden aangehouden om huuropbrengsten of waardestijgingen, of beide, te realiseren. Vastgoedbeleggingen, daaronder begrepen vastgoedbeleggingen in ontwikkeling, worden bij eerste verwerking tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs gewaardeerd en daarna tegen actuele waarde. De invulling van deze actuele waarde, zijnde de reële waarde, wordt gebaseerd op de taxatiewaarde in verhuurde staat, vastgesteld op basis van partieel roulerende taxaties, uitgevoerd door externe deskundigen. De taxatiewaarde wordt op elke balansdatum opnieuw door APFA beoordeeld en indien nodig gewijzigd. Waardeveranderingen van vastgoedbeleggingen worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Op vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Verwijderen van de balans ('derecognition')

Een financieel actief wordt niet langer in de balans opgenomen indien het recht op de verwachte toekomstige kasstromen van het individuele actief is vervallen c.q. is overgedragen en APFA alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot het individuele actief heeft overgedragen.

Financiële vaste activa

APFA classificeert haar financiële vaste activa in de volgende categorieën: leningen en vorderingen, tot einde looptijd aangehouden beleggingen en financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten. De classificatie hangt af van het doel waar de financiële activa voor aangeschaft is. De directie bepaalt de classificatie bij eerste verwerking.

(1) Leningen en vorderingen

Leningen en vorderingen betreffen financiële activa met vaste of vast te stellen betalingen die niet beursgenoteerd zijn.

(2) Tot einde looptijd aangehouden beleggingen

Wanneer APFA de uitdrukkelijke bedoeling heeft en in staat is om staats- en bedrijfsobligaties en termijndeposito's tot het einde van de looptijd aan te houden, worden deze geclassificeerd als "Tot einde looptijd aangehouden beleggingen".

(3) Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten

Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten betreft financiële activa die onderdeel zijn van de handelsportefeuille. Hieronder vallen o.a.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

aandelen en participaties aandelenfondsen, participaties staats- en bedrijfsobligatiefondsen, participaties indirect vastgoedfondsen, cash en overige. Het fonds gaat geen directe transacties aan waarbij gebruik wordt gemaakt van short sales, leverage en/ of derivaten zoals opties, futures of warrants. Binnen de onderliggende beleggingsstrategieën van de fiduciaire manager kan dit wel het geval zijn. Echter, APFA heeft duidelijke afspraken gemaakt hieromtrent en dit wordt dan ook gecontroleerd door de custodian.

Verwerking en waardering

Reguliere aan- en verkopen van financiële vaste activa worden verwerkt op de transactiedatum. Met uitzondering van categorie 3 worden alle financiële activa initieel gewaardeerd tegen reële waarde plus transactiekosten. Vervolgens worden deze gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs (effectieve rekenrente methode). Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten worden initieel gewaardeerd tegen reële waarde en transactiekosten worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Vervolgens wordt deze categorie gewaardeerd tegen reële waarde. Waardeveranderingen worden in de staat van baten en lasten verwerkt. Dividendopbrengsten worden verantwoord in de staat van baten en lasten als opbrengsten uit beleggingen op het moment dat het dividend is ontvangen.

Bijzondere waardevermindering van financiële vaste activa

APFA beoordeelt op iedere balansdatum of er objectieve aanwijzingen zijn dat een financieel vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig is. Er is alleen sprake van een bijzondere waardevermindering als er objectief bewijs is van een of meer gebeurtenissen na de initiële verantwoording die invloed heeft op de verwachte toekomstige kasstromen van het individuele actief of de groep van activa waar dit betrouwbaar van kan worden ingeschat.

Bewijs van een bijzondere waardevermindering kan zijn indicaties dat de debiteuren of een groep van debiteuren financiële moeilijkheden ervaren, betalingsachterstanden van interest of aflossingen, de kans dat ze failliet worden verklaard of andere financiële regelingen getroffen worden en of er aanwijsbaar lagere toekomstige kasstromen worden verwacht door bijvoorbeeld slechte economische omstandigheden.

Bij financiële activa die gewaardeerd zijn tegen geamortiseerde kostprijs wordt de omvang van de bijzondere waardevermindering bepaald als het verschil tussen de boekwaarde van het actief en de best mogelijke schatting van de toekomstige kasstromen, contant gemaakt tegen de effectieve rentevoet van het financiële actief zoals die is bepaald bij de eerste verwerking van het instrument. Indien er sprake is van variabele rente dan wordt de huidige effectieve rente gehanteerd. Het waardeverminderingsverlies dat daarvoor opgenomen was, dient te worden teruggenomen indien de afname van de waardevermindering verband houdt met een objectieve gebeurtenis na afboeking. De terugname wordt beperkt tot maximaal het bedrag dat nodig is om het actief te waarderen op de geamortiseerde kostprijs op het moment van de terugname, als geen sprake geweest zou zijn van een bijzondere waardevermindering. Het teruggenomen verlies wordt in de staat van baten en lasten verwerkt.

Vlottende activa

De vlottende activa bestaan uit o.a. premievorderingen en duurtetoeslagen, te vorderen eenmalige bijstorting en koopsommen, overige vorderingen en liquide middelen in de balans. Vorderingen staan onder vlottende activa indien ontvangst wordt verwacht binnen een jaar. Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Vervolgens worden deze gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas- en banksaldi en andere direct opvraagbare tegoeden met een oorspronkelijke looptijd van drie maanden of minder. Waardering geschiedt tegen nominale waarde.

Voorzieningen

In het algemeen wordt er in de balans een voorziening verwerkt wanneer er sprake is van een in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting van APFA als gevolg van een gebeurtenis in het verleden en het waarschijnlijk is dat voor de afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen nodig is. Indien het effect daarvan materieel is, worden de voorzieningen vastgesteld door de verwachte toekomstige kasstromen contant te maken met behulp van een disconteringsvoet die een afspiegeling is van de actuele markttaxaties van de tijdswaarde van geld en, indien nodig, van de specifieke risico's van de verplichting.

Om de voorzieningen voor pensioenverplichtingen te bepalen worden diverse aannames gedaan, onder meer inzake sterfte, arbeidsongeschiktheid, kosten en rekenrente. De gebruikte aannames in verband met pensioen zijn gebaseerd op zo goed mogelijke inschattingen, rekening houdend met marges voor nadelige afwijkingen.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen (VPV) is berekend op basis van de contante waarde van de per 31 december 2016 opgebouwde rechten (opgebouwde rechten methode). Voor de waardering van de VPV wordt uitgegaan van de volgende veronderstellingen.

Grondslagen	
Laatste mutatiedatum	30 november 2016.
Overlevingstafels	Aruba-tafels 2005-2014, gebaseerd op sterftewaarnemingen door het Centraal Bureau Statistiek Aruba. De tafel wordt toegepast in combinatie met fonds specifieke ervaringssterfte en sterftetrend. Ervaringssterfte: vormgegeven door middel van leeftijdsafhankelijke correctiefactor. Voor mannen een procentuele correctie tot de leeftijd van 60 jaar van 92% en daarna lineair oplopend tot 100% bij leeftijd 100 en voor vrouwen een procentuele correctie tot de leeftijd van 60 jaar van 79% en daarna lineair oplopend tot 100% bij leeftijd 100. Sterftetrend: vormgegeven door middel van generatietafels. Voor het eerste jaar voor leeftijden 0 – 80 een sterftetrend gelijk aan 2% en voor leeftijden 80 – 100 neemt de sterftetrend lineair af naar 0%. Vervolgens neemt de sterftetrend voor de toekomst binnen 15 jaar lineair af naar 1%. En tot slot neemt de sterftetrend in de volgende 35 jaar lineair af naar 0%.
Rekenrente	4% voor voorwaardelijk geïndexeerde pensioenaanspraken en 4,5% voor niet-geïndexeerde aanspraken. De gehanteerde methodiek is conform de actuariële richtlijnen van de CBA.
Gehuwdheid	Actieven en premievrijen (uitruilbaar en niet-uitruilbaar): onbepaalde partnersysteem gebaseerd op de Nederlandse CBS partnergegevens van 2016. Gepensioneerde deelnemers: bepaalde partnersysteem.
Latent wezenpensioen	3% opslag op de VPV voor actieven en premievrijen.
Leeftijdsverschil	3-jaar leeftijdsverschil tussen man en vrouw (man ouder dan vrouw).
Kosten	2% opslag voor toekomstige uitvoeringskosten.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

De overgangsregeling NPR 2014 en duurtetoeslagregeling die APFA voor de aangesloten werkgevers uitvoert worden op omslagbasis gefinancierd. APFA houdt daarom voor deze regelingen geen voorziening pensioenverplichtingen aan.

Kortlopende schulden

Schulden worden geclassificeerd als kortlopend indien betaling binnen een jaar dient plaats te vinden. Schulden worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde en na eerste verwerking tegen de geamortiseerde kostprijs.

Premiebaten

De premiebedragen worden verwerkt in het jaar dat de werkgevers melding hebben gemaakt van de deelnemers aan APFA. De pensioenpremie wordt jaarlijks door APFA bepaald en bedraagt maximaal 25% van de som van de in het betreffende jaar vastgestelde en voor pensioenberekening in aanmerking genomen pensioengevende salarissen zoals aangemeld door de werkgevers bij APFA.

Op basis van de financieringsovereenkomsten met de werkgevers geldt dat het uitgangspunt bij de vaststelling van de premie is, dat de premie wordt gebaseerd op de actuariële kosten van de pensioenopbouw, de risicodekkingen en de uitvoeringskosten in het betreffend jaar inclusief een solvabiliteitsopslag. Indien deze actuariële kosten hoger liggen dan de genoemde 25%, kan APFA de toekomstige pensioenopbouw beperken. In de pensioenpremie is geen herstelcomponent opgenomen. De vaststelling van de geschatte pensioenpremie en mededeling daarvan aan de werkgevers vindt plaats voor 1 december voorafgaand aan het kalenderjaar. De definitieve pensioenpremie zal uiterlijk voor 1 juli van eerst genoemd kalenderjaar door APFA worden vastgesteld en meegedeeld.

Opbrengst beleggingen

Interest- en huuropbrengsten uit beleggingen worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Dividendopbrengsten uit beleggingen worden verwerkt in het jaar van ontvangst. De gerealiseerde resultaten worden bepaald door van de verkoopprijs de kostprijs af te trekken. De kostprijs is gebaseerd op het 'eerst in, eerst uit'-beginsel (fifo). Ongerealiseerde resultaten worden veroorzaakt door waarde veranderingen van de effecten die niet verkocht zijn gedurende het boekjaar.

Lasten

Lasten worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. De kosten voor het buitenlandse vermogensbeheer worden niet als beheerskosten verantwoord, maar worden in mindering gebracht op het behaalde rendement in het buitenland. De kosten voor het binnenlandse vermogensbeheer worden wel verantwoord als beheerskosten.

Pensioenregeling Personeel

Het personeel van APFA heeft pensioentoezeggingen op basis van het NPR 2014, welke geadministreerd worden door APFA. Deze regeling is een multi-werkgeversregeling waarbij de activa en passiva van het fonds niet verder per werkgever kunnen worden gesplitst. Naar aanleiding hiervan worden de regelingen conform IFRS verwerkt zoals een toegezegde bijdrageregeling.

Een gering aantal personeelsleden had tot 2016 pensioentoezeggingen op basis van een toegezegde bijdrageregeling, welke was afgesloten bij een verzekeraar. Het contract met de verzekeraar is in het verslagjaar afgelopen en is niet verlengd. De groep die onder deze regeling viel, is per oktober 2016 overgebracht naar het NPR 2014.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Winstbelasting

APFA is een rechtspersoon die op basis van Artikel 2 Landsverordening Winstbelasting niet onderworpen is aan winstbelasting.

Risicobeheer

Inleiding

De belangrijkste doelstelling van het fonds is het op lange termijn veiligstellen van de nominale pensioenaanspraken en pensioenrechten, alsmede het streven naar het toekennen van indexatie van de opgebouwde pensioenaanspraken van de actieven, de ingegane pensioenen en premievrije pensioenaanspraken. Om deze doelstelling te bereiken, is het van belang dat de beleggingsresultaten van het pensioenfonds op lange termijn, binnen aanvaardbare risico's, zo hoog mogelijk zijn. Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met verschillende risico's. Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook op basis van de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Het solvabiliteitsrisico is de combinatie van beleggingsrisico's en actuariële risico's.

- *Beleggingsrisico*

  Conform de beleggingsstrategie houdt het fonds posities aan in een aantal financiële instrumenten, die zowel marktgenoteerde als niet-marktgenoteerde beleggingen betreffen. Als gevolg van de beleggingsactiviteiten wordt het fonds geconfronteerd met risico's gerelateerd aan de financiële instrumenten en de markt waarin het fonds actief is. De risico's die het fonds onderkent zijn (a) marktrisico, (b) kredietrisico, (c) liquiditeitsrisico en (d) kapitaalbeheer.

  (a) Marktrisico

  Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en omvat o.a. het prijs(koers)risico, het valutarisico en het renterisico. Het beheer van het marktrisico heeft tot doel de marktrisicopositie binnen aanvaardbare grenzen te houden teneinde een optimaal rendement te behalen.

  Prijs(koers)risico

  Het fonds loopt prijs(koers)risico over beleggingen die in de balans als 'financiële vaste activa met verwerking van waardeveranderingen via de staat van baten en lasten' zijn opgenomen. Hieronder vallen o.a. aandelen, participaties in aandelenfondsen, participaties in staats- en bedrijfsobligatiefondsen, alternatieve beleggingsfondsen en participaties indirect vastgoedfondsen. Het prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen die veroorzaakt worden door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren hetgeen inherent is aan het beleggen in dit soort financiële activa.

  Met betrekking tot de beheersing van het prijs(koers)risico bevatten de beleggingsrichtlijnen van het fonds onder meer bepalingen omtrent:

  - De minimum en maximum allocatie van de beleggingscategorie;
  - De 'tracking errors' t.o.v. de benchmarks;
  - De afwijkingen ('spreading') van de effecten t.o.v. de benchmarks;
  - De maximale afwijking in duratie voor vastrentende waarden t.o.v. van de benchmark;
  - Een minimale 'credit rating' voor vastrentende waarden, alsmede de additionele voorwaarden waaronder er een lager minimum kan gelden.

Deloitte
For identification purposes only
inf 29/06/2017

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen in vreemde valuta verslechtert als gevolg van veranderingen van vreemde valutakoersen. De buitenlandse beleggingen van APFA behelzen beleggingsfondsen die zijn geadministreerd in U.S. dollar. Echter, de afzonderlijke beleggingsfondsen kunnen beleggingen in vreemde valuta hebben anders dan in U.S. dollar. Afhankelijk van de beleggingsstrategie van deze afzonderlijke beleggingsfondsen en de kosten wordt het valutarisico al dan niet gehedged.

Renterisico

Renterisico is het risico dat fluctuaties – als gevolg van ontoereikende afstemming tussen rentegevoelige activa en passiva op het gebied van renteloopti jden en rentevoet – leiden tot ongewenste effecten op de balans en het resultaat.

Bij APFA worden de pensioenverplichtingen niet gebaseerd op de marktrente, maar op een berekende 'vaste' rekenrente. APFA heeft overeenkomstig de richtlijnen van de toezichthouder, een eigen raamwerk ontwikkeld voor de vaststelling van de rekenrente. Dit raamwerk is gebaseerd op een interne risicovrije curve voor zowel de binnenlandse als de buitenlandse beleggingsportefeuille. De interne curve is het gewogen gemiddelde van de verwachte rendementen van de afzonderlijke beleggingscategorieën, waarbij de gewichten gebaseerd zijn op de actuele compositie van de totale beleggingsportefeuille. De berekende 'vaste' rekenrente is gelijk aan de discontovoet die de contante waarde van de pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen de interne curve.

De beleggingen in lokale vastrentende waarden worden geadministreerd op boekwaarde, waardoor het effect van het renterisico niet op de balans zichtbaar is.
Leningen met een variabele rente leiden tot een kasstroom renterisico. Van de totale onderhandse leningen per eind 2016 ad Afl. 740.105.000 (eind 2015: Afl. 759.715.000) had Afl. 218.250.000 (eind 2015: Afl. 184.129.000) een variabele rente en Afl. 521.855.000 (eind 2015: Afl. 575.586.000) een vaste rente. Indien de rente op leningen met een variabele rente in het verslagjaar tien basispunten hoger/ lager zou zijn geweest, met constant gebleven overige variabelen, zou het resultaat boekjaar Afl. 201.190 (2015: Afl. 175.547) hoger/lager zijn geweest als gevolg van de hogere/lagere renteopbrengsten op leningen met een variabele rente.

De rente op de binnenlandse leningen varieert o.a. op basis van vraag en aanbod. Gezien het geringe handelsvolume wordt het rente-effect beperkt verdisconteerd in een marktprijs. Daarnaast zijn er geen mogelijkheden om het binnenlandse renterisico adequaat af te dekken.

De beleggingen in buitenlandse vastrentende waarden worden wel geadministreerd op marktwaarde. Het renterisico die hierbij wordt gelopen is dat de waarde van de vastrentende beleggingen verslechtert als gevolg van rentestijgingen. Dit risico wordt gemitigeerd door de looptijd van deze vastrentende waarden te verkorten.

(b) Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die (obligatie)leningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst etc.

De beheersingsmaatregelen m.b.t. het kredietrisico zijn onder meer als volgt:

- APFA belegt in gerenommeerde partijen waardoor dit risico in zekere mate beperkt wordt;

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

- Individuele beleggingen (binnenlandse markt) worden vooraf getoetst of zij voldoen aan de minimale solvabiliteitsratio's, current ratio's en debt service ratio's;
- De kredietwaardigheid van de onderhandse leningen wordt met behulp van een kredietscore geëvalueerd en actief gemonitord;
- Op de hypotheekaanvragen worden krediet- en risicoanalyses uitgevoerd conform het acceptatiebeleid;
- Leningsachterstanden worden gemonitord en er wordt zorg gedragen voor een adequate opvolging van incassering van gelden; en
- Door het eisen van voldoende zekerheden bij financieringen wordt het risico teruggebracht naar een beheersbaar niveau. De belangrijkste zekerheden voor leningen zijn hypotheekrecht op percelen, cessie van vorderingen en cessie van de rechten op roerende goederen en op inventaris.

Voor gedetailleerde informatie over de zekerheden verwijzen wij naar toelichting 3.1.1. in dit jaarverslag.

De volgende tabel toont de achterstand in betalingen van de diverse onderhandse leningen en hypothecaire leningen die het fonds heeft verstrekt:

(in 1.000 Arubaanse florin)	Onderhandse leningen 2016	Onderhandse leningen 2015	Hypothecaire leningen 2016	Hypothecaire leningen 2015
Leningen noch achterstallig noch voorzien	740.105	759.715	234.611	228.863
Leningen achterstallig doch niet voorzien	-	-	3.856	4.651
Leningen achterstallig en voorzien	-	-	330	112
	740.105	759.715	238.797	233.626

Eind 2016 bedraagt de delinquency ratio van de hypothecaire leningen en onderhandse leningen respectievelijk 3,2% en 0% (2015: respectievelijk 3,8% en 0%).

(c) Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat het fonds niet over voldoende liquide financiële middelen beschikt om te voldoen aan de betalingsverplichtingen. Het liquiditeitsrisico is vooral zichtbaar in het niet tijdig kunnen voldoen van directe betalingsverplichtingen van het fonds. De directe betalingsverplichtingen van het fonds kunnen bestaan uit operationele kosten, pensioenuitkeringen en/of beleggingsverplichtingen. Het fonds maakt gebruik van een standaard kasstroommodel om dit risico te beheersen. Dit kasstroommodel beslaat een looptijd van vijf (5) jaar.
Daarnaast houdt het fonds een minimale kasreserve aan die is gebaseerd op het kunnen voldoen van twee (2) maanden aan pensioenuitkeringen en operationele kosten.

(d) Kapitaalbeheer

Het beleid van de directie is gericht op de continue verbetering van de vermogenspositie van het fonds waarmee de aanspraken van de deelnemers zeker kunnen worden gesteld en een weerstandsvermogen (buffer) wordt gevormd om fluctuaties in het vermogen op te vangen. Ter bepaling van deze buffer wordt de zogenoemde "asset-risk" methode gehanteerd zoals voorgeschreven in de solvabiliteitsrichtlijnen van

Aangepast voor vergelijkingsdoeleinden.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

de CBA. De "asset-risk" methode houdt in dat aan elke beleggingscategorie een risicofactor wordt toegewezen gerelateerd aan de risicograad van de beleggingen.

In onderstaande tabel is de berekening van het weerstandsvermogen eind 2016 opgenomen.

Beleggingscategorieën *(in 1.000 Arubaanse florin)*			Uitstaande saldo	Risico-factor	Weerstands-vermogen
Overheidsobligaties			595.837	0%	-
Bedrijfsobligaties	S&P	Moody's			
"Highest quality"	AAA	Aaa	45.148	1%	451
"High strong credit quality"	AA+	Aa1	-	5%	-
	AA	Aa2	18.036	5%	902
	AA-	Aa3	-	5%	-
"Upper medium grade quality"	A+	A1	-	10%	-
	A	A2	67.145	10%	6.714
	A-	A3	-	10%	-
"Medium & low grade quality"	BBB+	Baa1	-	20%	-
	BBB	Baa2	122.101	20%	24.420
	BBB-	Baa3	-	20%	-
"Lower quality"			57.891	100%	57.891
Termijndeposito's			247.975	0%	-
Hypothecaire leningen			238.796	2%	4.776
Leningen op schuldbekentenis			704.285	5%	35.214
Overige beleggingen			40.230	0,55%	221
Aandelen (gewone/preferente)			347.836	20%	69.567
Onroerend goed eigendom			38.922	10%	3.892
Onroerend participaties			50.086	10%	5.009
Te vorderen beleggingsopbrengsten (≤90 dgn)			12.276	0%	-
Liquide middelen			20.000	0%	-
Totaal			**2.606.564**		**209.057**

De directie streeft naar het behalen van een lange termijn rendement ten behoeve van de deelnemers in het pensioenfonds binnen de vastgestelde risicokaders. Hiervoor beschikt de directie over een aantal beleidsinstrumenten, te weten het premiebeleid, het beleggingsbeleid, het indexatiebeleid en het kortingsbeleid. De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie brengt op een geïntegreerde en gestructureerde wijze de relaties tussen activa (de beleggingen) en de passiva (de pensioenverplichtingen) in kaart, zowel op korte als op lange termijn. Op deze wijze krijgt de directie zicht op de samenhang en gevoeligheden van het pensioenfonds voor verschillende beleidsalternatieven.

- *Actuariael risico*

De pensioenverplichtingen worden in de tijd weergegeven door middel van een schatting van de toekomstige uitgaande kasstromen. Het verplichtingenrisico uit zich in de actuariële resultaten, indien de actuariële aannames en veronderstellingen niet overeenkomen met de werkelijkheid. Dit risico wordt gemitigeerd door het periodiek evalueren en zo nodig aanpassen van de rekenrente, de levensverwachting van de deelnemers (het langlevenrisico) of wijzigingen in invaliderings- en revalideringskansen.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Gevoeligheidsanalyse van de netto-dekkingsgraad voor wijzigingen in de actuariële en economische parameters.

Veranderingen in de actuariële en economische parameters kunnen de schattingen significant beïnvloeden. APFA heeft bijgevolg het effect op de voorziening pensioenverplichtingen (VPV) en op de netto-dekkingsgraad eind 2016 bepaald bij een wijziging van (a) de rekenrente, (b) het rendement en (c) de toegekende indexatie.

(a) Effect rekenrente

In 2016 is de gehanteerde rekenrente voor het vaststellen van de VPV een combinatie van 4,0% voor actieven (2015: 4,0%) en 4,5% voor degenen die per 31 december 2010 onder de Pensioenverordening Landsdienaren inactief waren (2015: 4,75%). Onderstaande tabel toont de hoogte van de VPV en de netto-dekkingsgraad indien de gehanteerde rekenrentes in het verslagjaar met 0,5% of 1,0% verlaagd zouden worden.

Rekenrente	VPV *(in 1.000 Arubaanse florin)*	Netto-dekkingsgraad
3,0% & 3,5%	2.960.084	82,6%
3,5% & 4,0%	2.741.189	89,2%
4,0% & 4,5%	2.546.935	96,0%

(b) Effect rendement

Op basis van de beleggingsmix van APFA wordt een gemiddeld lange-termijn beleggingsrendement verwacht van 5,5%. Het verwachte rendement is gebaseerd op de meest recente ALM-studie en is het meetkundig gemiddelde rendement op basis van de strategische beleggingsmix voor de komende 15 jaar.

In 2016 is een nettorendement van 5,7% behaald op het pensioenvermogen. Onderstaande tabel toont de effecten op de netto-dekkingsgraad indien in het verslagjaar het verwacht rendement van 5,5% was behaald in plaats van 5,7%. Daarbij worden ook de effecten op de netto-dekkingsgraad getoond bij een afwijking van het rendement met 5%.

Rendement	Netto-dekkingsgraad
0,5% (5% lager)	91,3%
5,5%	95,9%
10,5% (5% hoger)	100,5%

Het effect van 1% extra rendement bedraagt ±0,9% op de netto-dekkingsgraad.

(c) Effect toegekende indexatie

Indexatie-toekenning is voorwaardelijk en afhankelijk van de financiële positie van de pensioenregeling. Als indexatie-maatstaf geldt de stijging van het voortschrijdend vijfjarig gemiddelde van de prijsindex, zoals gepubliceerd door de CBS. De indexatie voor actieven is maximaal gelijk aan de gehanteerde maatstaf, terwijl voor de pensioentrekkenden en de premievrijen de indexatie maximaal de helft van de maatstaf bedraagt.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Per 1 januari 2016 is geen indexatie toegekend. Onderstaande tabel toont de hoogte van de VPV en de netto-dekkingsgraad indien in het verslagjaar een indexatie zou zijn toegekend van 1% of 2% voor actieven respectievelijk 0,5% of 1,0% voor inactieven.

Extra indexatie actief/ inactief	VPV *(in 1.000 Arubaanse florin)*	Netto-dekkingsgraad
0%	2.546.935	96,0%
1% / 0,5%	2.559.854	95,6%
2% / 1%	2.572.773	95,1%

Reële waarde inschatting

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een oordeelsvorming en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

Op basis van deze verscheidenheid en gradaties in waarderingsmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar drie verschillende waarderingsniveaus:

Niveau 1 — Waardering op basis van beursgenoteerde prijs voor identieke activa.
De reële waarde van deze categorie is gebaseerd op beursgenoteerde prijzen per de balansdatum. Hieronder wordt verstaan dat deze prijzen direct en regelmatig beschikbaar zijn en deze prijzen zijn gebaseerd op daadwerkelijke en 'at arm's length' transacties.

Niveau 2 — Waardering op basis van andere input dan level 1 die zichtbaar is (direct of indirect) met betrekking tot het actief.
De reële waarde van deze categorie is vastgesteld op basis van waarderingsmethodieken. Hierbij wordt zoveel mogelijk uitgegaan van zichtbare marktgegevens en zo min mogelijk op bedrijfsspecifieke schattingen. Wanneer alle significante input is gebaseerd op zichtbare marktgegevens dan valt het actief in deze categorie. Indien dit niet het geval is dan valt het actief onder level 3.

Niveau 3 — Waardering op basis van input die niet gebaseerd is op zichtbare marktgegevens.
In deze categorie zijn financiële activa opgenomen waarvan voor meer dan een significant deel de reële waarde gebaseerd wordt op de taxatiewaarde in verhuurde staat, vastgesteld op basis van partieel roulerende taxaties, uitgevoerd door externe deskundigen. Op basis van managementevaluatie is het overige deel van de reële waarde bepaald met behulp van een waarderingsmethodiek uitgaande van de 'purchase price' en waarbij rekening wordt gehouden met ontwikkelingen op de markt. Resultaten door wijziging in reële waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de beleggingen per waarderingsmethode:

Per 31 december 2016 *(in 1.000 Arubaanse florin)*	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Totaal
Vastgoedbeleggingen	-	-	38.922	38.922
Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten	900.221	-	35.815	936.036
	900.221	-	74.737	974.958

Per 31 december 2015 *(in 1.000 Arubaanse florin)*	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Totaal
Vastgoedbeleggingen	-	-	37.436	37.436
Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten	824.961	-	25.457	850.418
	824.961	-	62.893	887.854

Verbonden partijen

Een verbonden partij is een partij die:

a. Direct of indirect via een of meerdere tussenpersonen een relatie met de entiteit heeft waarin zeggenschap bestaat of onder gezamenlijke zeggenschap valt van de entiteit of een invloed van betekenis uitoefent op de entiteit of gezamenlijke zeggenschap uitoefent op de entiteit;

b. Een geassocieerde deelneming is;

c. Een joint venture is waarin de entiteit optreedt als deelnemer in de joint venture;

d. Een sleutelpositie heeft in het management van de entiteit of haar moedermaatschappij;

e. Deel uitmaakt van de nauwe familieleden van de fysieke personen aangeduid onder a) of d);

f. Een pensioenfonds is van de entiteit of zijn verbonden partijen.

APFA kent de volgende verbonden partijen:

- Stichting Onroerend Goed Aruba (SOGA): Tussen APFA en SOGA bestaat een relatie van verbonden partijen waarbij APFA invloed van betekenis kan uitoefenen op het beleid van SOGA. APFA heeft een totaal belang van 46,2% in vier (4) consortiumleningen die door de AIB Bank N.V. als consortiumleider verstrekt zijn aan SOGA. Voor een uiteenzetting van de transacties en balansen eind 2016 verwijzen wij naar toelichting 3.1.1 in dit jaarverslag.

- Key management bestaande uit 8 personen (ultimo 2016) die sleutelposities hebben in de directie van APFA en Raad van Toezicht die toezicht uitoefent op het beleid van de directie van APFA. Voor een uiteenzetting van de transacties en balansen eind 2016 verwijzen wij naar diverse toelichtingen in dit jaarverslag.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Balans per 31 december 2016

Vaste activa

1 Materiële vaste activa

De materiele vaste activa kunnen als volgt worden gespecificeerd:

(in 1.000 Arubaanse florin)	2016	2015
Aanschafwaarde	24.370	24.121
Cumulatieve afschrijvingen	-13.412	-12.627
Saldo per 31 december	10.958	11.494

De mutaties en de boekwaardes zijn als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florin)	Kantoor-gebouw	Inventaris/ bedrijfsauto's	Totaal 2016	Totaal 2015
Boekwaarde per 1 januari				
Aanschafwaarde	17.256	6.865	24.121	23.885
Cumulatieve afschrijvingen	-6.544	-6.083	-12.627	-11.650
	10.712	782	11.494	12.235
Mutaties:				
Investeringen	4	244	248	236
Afschrijvingen	-354	-332	-686	-825
Afschrijvingen verhuurd deel	-98	-	-98	-152
	-448	-88	-536	-741
Boekwaarde per 31 december:				
Aanschafwaarde	17.260	7.109	24.369	24.121
Cumulatieve afschrijvingen	-6.996	-6.415	-13.411	-12.627
	10.264	694	10.958	11.494

Het kantoorgebouw is gevestigd op het eigendomsterrein van APFA te Seroe Blanco. De totale oppervlakte van dit terrein bedraagt 24.535 m², waarvan 10.000 m² wordt toegerekend tot het kantoorgebouw. Het overige 14.535 m² is opgenomen als vastgoedbelegging voor een bedrag van Afl. 2,8 miljoen.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Beleggingen

2 Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen bestaan uit bedrijfsgebouwen, terreinen en projecten in uitvoering. APFA beheert twee panden die verhuurd worden aan derden. De huurcontracten zijn gesloten voor een periode van respectievelijk 2 en 7 jaar en beide hebben een opzeggingstermijn van 3 maanden. De maandelijkse huurprijzen bedragen respectievelijk Afl. 29.385 en Afl. 20.930.

Beide panden zijn gewaardeerd tegen marktwaarde op basis van taxatierapporten niet ouder dan 3 jaar. Daarnaast heeft APFA dertien (13) terreinen in haar bezit. De terreinen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde op basis van taxatierapporten niet ouder dan 3 jaar.

Het verloop van de vastgoedbeleggingen is als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florin)	Bedrijfsgebouwen	Terreinen	Totaal 2016	Totaal 2015
Saldo 1 januari	6.629	30.807	37.436	38.057
Verkopen	-	-70	-70	-166
Desinvesteringen	-	-	-	-228
Mutatie reële waarde	382	1.174	1.556	-227
Saldo per 31 december	7.011	31.911	38.922	37.436

In het bedrag van bedrijfsgebouwen zit een cumulatieve waardeverandering ad. Afl. 3,3 miljoen inbegrepen.

3.1 Leningen en vorderingen

Het verloop van de leningen en vorderingen is als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florin)	Onderhandse leningen	Woning hypotheken	Totaal 2016	Totaal 2015
Toel.Nr.	3.1.1	3.1.2		
Saldo 1 januari	759.715	233.626	993.341	974.842
Uitgegeven leningen en vorderingen	69.823	39.719	109.542	102.166
Ontvangen aflossingen	-89.433	-34.355	-123.788	-83.555
Voorziening voor oninbaarheid	-	-193	-193	-112
Saldo per 31 december	740.105	238.797	978.902	993.341

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

3.1.1 Onderhandse leningen

De onderhandse leningen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

(in 1.000 Arubaanse florin)	Looptijd	Interest	Hoofdsom	31 dec. 2016	31 dec. 2015
Lening u/g AIB Bank N.V. ("bulletpayment")	5-7 jaar	4,5%-5,0%	45.000	45.000	45.000
Lening u/g APA N.V.	18 jaar	6,0%	10.672	9.432	9.432
Lening u/g Aruba Bank N.V.	7 jaar	4,5%	35.000	-	35.000
Lening u/g ASTEC N.V.	22 jaar	5,5%	53.500	47.254	37.166
Lening u/g F.C.C.A.	15-25 jaar	4,4%-7,0%	44.436	32.313	34.350
Lening u/g N.V. Elmar Handelmaatschappij (consortiumlening CIBC Bank (NA) N.V.)	10 jaar	5,25%	9.637	3.128	-
Lening u/g Reveillon Aruba N.V. (consortiumlening AIB Bank N.V.)	14 jaar	8,25%	3.154	-	1.058
Lening u/g Ritz Carlton Hotel (consortiumlening AIB Bank N.V.)	20 jaar	6,0%	73.925	72.216	56.025
Lening u/g Setar N.V.	7 jaar	5,25%-5,50%	30.110	21.507	25.809
Lening u/g Stichting Onroerend Goed Aruba (SOGA) (consortiumlening AIB Bank N.V.), een verbonden partij	27 jaar	6,5%-8,0%	155.678	99.990	80.205
Lening u/g W.E.B. Aruba N.V. (consortiumlening AIB Bank N.V.)	10 jaar	5,5%	68.000	52.103	40.567
Overheidsleningen	5-35 jaar	4,75%-7,25%	435.300	357.162	395.103
				740.105	759.715

De belangrijkste zekerheden op de onderhandse leningen (m.u.v. de overheidsleningen) zijn hypotheekrecht op de panden en terreinen; cessie van de rechten op roerende goederen en op inventaris; cessie van vorderingsrechten en verpanding van aandelen.

De lening u/g Aruba Bank N.V. is in het verslagjaar geherfinancierd in een deposito met een looptijd van 5 jaar.

Van het totale uitgeleende bedrag aan onderhandse leningen moet per balansdatum nog Afl. 71,1 miljoen (2015: Afl. 69,9 miljoen) worden opgenomen. De uitbetaling vindt plaats in termijnen.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

3.1.2 Woninghypotheken

Het verloop van de hypothecaire leningen is als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florin)	2016	2015
Saldo per 1 januari	233.626	229.016
Verstrekkingen	39.719	39.507
Ontvangen aflossingen	-34.355	-34.785
Voorziening voor oninbaarheid	-193	-112
Saldo per 31 december	238.797	233.626

Hypothecaire leningen worden verstrekt voor een periode van maximaal 30 jaar. Het kortlopend-deel (ontvangst < 1 jaar) is ca. Afl. 12,3 miljoen.

APFA verstrekt woninghypotheken aan haar personeel, waaronder ook begrepen het key management, tegen een rentepercentage van 4% (2015: 4%) per jaar. Eind 2016 bedroeg het bedrag aan woninghypotheken verstrekt aan key management Afl. 1,8 miljoen (2015: Afl. 1,7 miljoen).

3.2 Tot einde looptijd aangehouden beleggingen

Het verloop van de tot einde looptijd aangehouden beleggingen is als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florin)	Staats obligaties	Deposito's	Cash en overige	Totaal 2016	Totaal 2015
Toel.Nr.	3.2.1	3.2.2			
Saldo 1 januari	387.961	207.067	19.636	614.664	591.986
Aankopen	8.855	348.054	-	356.909	517.021
Aflossingen	-42.500	-307.865	-	-350.365	-475.223
Herclassificaties	-	719	-1.498	-779	-19.120
Saldo 31 december	354.316	247.975	18.138	620.429	614.664

Cash en overige betreft de liquide middelen die aangehouden worden voor beleggingstransacties, maar die nog niet gecommitteerd zijn per balansdatum.

3.2.1 Staatsobligaties

Deze beleggingen zijn Arubaanse staatsobligaties en kunnen als volgt worden gespecificeerd:

(in 1.000 Arubaanse florin)	Interest %	31 december 2016	31 december 2015
Vervaldatum binnen 1 jaar:			
• 16 juni 2004 – 16 juni 2016	6,8%	-	8.500
• 31 december 2004 – 31 december 2016	6,7%	-	34.000
		-	42.500

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Subtotaal staatsobligaties met vervaldatum < 1 jaar:		-	42.500
• 20 juni 2006 – 20 juni 2017	7,5%	9.000	9.000
• 31 juli 2006 – 31 juli 2017	7,5%	10.000	10.000
• 15 augustus 2007 – 15 augustus 2017	7,0%	7.500	7.500
• 15 augustus 2007 – 15 augustus 2017	7,0%	5.000	5.000
• 28 december 2010 – 28 december 2017	4,0%	7.912	7.912
• 28 december 2010 – 28 december 2017	4,0%	650	-
		40.062	81.912
Vervaldatum na 1 jaar:			
• 26 maart 2008 – 26 maart 2018	7,125%	6.000	6.000
• 28 mei 2008 – 28 mei 2018	7,000%	5.000	5.000
• 25 februari 2009 – 25 februari 2019	6,750%	32.618	32.618
• 6 oktober 2009 – 6 oktober 2019	6,250%	10.000	10.000
• 16 december 2009 – 16 december 2021	6,500%	30.000	30.000
• 28 december 2010 – 28 december 2022	5,250%	14.033	14.033
• 29 september 2011 – 29 september 2024	4,500%	3.750	3.750
• 21 december 2011 – 21 december 2024	5,450%	40.000	40.000
• 11 november 2011 – 11 november 2025	5,500%	45.000	45.000
• 22 juni 2011 – 22 juni 2023	5,150%	8.715	8.715
• 22 juni 2011 – 22 juni 2026	5,350%	4.543	4.543
• 22 juni 2011 – 22 juni 2026	5,350%	39.500	39.500
• 27 december 2012 – 27 december 2022	5,500%	23.760	23.760
• 20 juni 2013 – 20 juni 2026	5,500%	4.375	4.375
• 27 december 2013 – 27 december 2028	5,500%	38.755	38.755
• 27 september 2016 – 27 september 2026	4,750%	8.205	-
		314.254	306.049
		354.316	387.961

3.2.2 Deposito's

De rente op de deposito's varieert tussen 1,20% en 4,85% per jaar (2015: tussen 1,95% en 3,50% per jaar). De looptijd van de deposito's varieert tussen 1 en 5 jaar (2015: tussen 1 en 5 jaar).

De verval perioden van de deposito's kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31 december 2016	31 december 2015
(in 1.000 Arubaanse florin)		
Verval periode binnen 1 jaar	145.000	185.811
Verval periode tussen 1 à 2 jaar	31.000	-
Verval periode na 2 jaar	71.975	21.256
Saldo per 31 december	247.975	207.067

Het langlopend-deel van de opgelopen interest (ontvangst >1 jaar) ad. Afl. 2,0 miljoen is opgenomen in bovenstaande bedragen.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

3.3 Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten

De financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten bestaan uit een portefeuille van o.a. aandelen en participaties aandelenfondsen, participaties staats- en bedrijfsobligatiefondsen, participaties indirect vastgoedfondsen, cash en overige.

Het verloop van deze portefeuille is als volgt:

(in € 1.000 Andersom ja/nee)	2016	2015
Saldo per 1 januari	850.418	808.504
Aankopen	495.892	908.742
Verkopen	-440.430	-776.614
Herwaardering tegen actuele waarde	30.156	-90.214
Saldo per 31 december	936.036	850.418

Eind 2016 zijn de financiële vaste activa met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten gewaardeerd tegen marktwaarde en kunnen tezamen met de kostprijs als volgt worden gespecificeerd:

(in € 1.000 Andersom ja/nee)	Marktwaarde	Verkrijgingsprijs
Aandelen en participaties aandelenfondsen	347.836	333.442
Participaties staats- en bedrijfsobligatiefondsen	516.022	526.721
Participaties Indirect Vastgoedfondsen	50.086	49.442
Cash en overige	22.092	22.092
	936.036	931.697

De portefeuille, m.u.v. de beleggingen in lokale aandelen en participaties in lokale aandelenfondsen, is in beheer bij Russell Investments (fiduciaire manager). State Street Bank and Trust Company is de onafhankelijke custodian.

Het fonds gaat geen directe transacties aan waarbij gebruik wordt gemaakt van short sales, leverage en/of derivaten als opties, futures of warrants. Binnen de onderliggende beleggingsstrategieën van de fiduciaire manager kan dit wel het geval zijn. Echter, APFA heeft duidelijke afspraken gemaakt hieromtrent en dit wordt ook gecontroleerd door de custodian.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Vlottende Activa

4 Premievorderingen, duurtetoeslagen en boeterente

De specificatie is als volgt:

(in 1.000 Australische dollar)	Toel. Nr.	31 december 2016	31 december 2015
Te vorderen premiebijdragen, duurtetoeslagen en boeterente	4.1	30.752	8.644
Voorziening voor oninbaarheid		-3.327	-2.510
		27.425	6.134
Te vorderen buitengewone bijdragen	4.2	9.354	11.427
		36.779	17.561

4.1 Te vorderen premiebijdragen, duurtetoeslagen en boeterente

Deze vordering bestaat uit de door de werkgevers nog af te dragen ingehouden gewone bijdragen van de deelgenoten, de te betalen werkgeversbijdragen en de in de betaalbaar gestelde pensioenen inbegrepen duurtetoeslagen.

Het verloop van deze vordering is als volgt:

(in 1.000 Australische dollar)	2016		2015	
Saldo per 1 januari	6.134		39.183	
Samenvoeging NPR 2005 met NPR 2014	-		273	
		6.134		39.456
Bij:				
Werknemersbijdragen	15.700		14.795	
Werkgeversbijdragen	54.144		49.695	
Buitengewone bijdragen	887		1.065	
Duurtetoeslagen en kindertoelagen	44.824		50.268	
Boeterente op premievorderingen	817		1.191	
		116.372		117.014
Af:				
Ontvangsten	-94.264		-147.440	
Eindafrekening/verrekening eenmalige bijstorting	-		-1.705	
Voorziening voor oninbaarheid	-817		-1.191	
		-95.081		-150.336
Saldo per 31 december		27.425		6.134

Boeterente op premievorderingen

In de financieringsovereenkomsten met de werkgevers is overeengekomen dat bij een niet tijdige betaling van premievorderingen een boeterente per jaar verschuldigd is over het openstaande bedrag. Deze boeterente is gelijk aan de wettelijke rente die geldig is voor het lopende kalenderjaar. Mocht de wettelijke rente lager zijn

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

dan de vereiste actuariële rendementseis, wordt de boeterente in dat geval op basis van de vereiste actuariële rendementseis in rekening gebracht.

Voor een nadere specificatie van de te vorderen premiebijdragen, duurtetoeslagen en boeterente per werkgever verwijzen wij naar bijlage B van dit jaarverslag.

4.2 Te vorderen buitengewone bijdragen

Deze vordering bestaat uit de nog in te houden buitengewone bijdragen van een groep deelgenoten door de werkgevers en tevens de nog in te houden buitengewone bijdragen van een groep gepensioneerden.

Het verloop van deze vordering is als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florin)		2016		2015
Saldo per 1 januari		11.427		13.218
Saldo mutaties deelgenoten en gepensioneerden	-383		178	
Vervallen termijnen	-1.690		-1.969	
		-2.073		-1.791
Saldo per 31 december		9.354		11.427

Voor een nadere specificatie van de te vorderen buitengewone bijdragen per werkgever verwijzen wij naar bijlage C van dit jaarverslag.

5 Te vorderen eenmalige bijstorting en koopsommen

Deze vordering bestaat uit de nog door de werkgevers te betalen eenmalige bijstorting in het NPR 2014 en koopsommen voor vervroegd pensionering uit hoofde van de oude overgangsregeling NPR 2011.

De specificatie is als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florin)	31 december 2016	31 december 2015
Eenmalige bijstorting aangesloten werkgevers	1.895	2.552
Koopsommen vervroegd pensionering	6.725	7.476
	8.620	10.028

6 Overige vorderingen

De specificatie is als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florin)	Toel. Nr.	31 december 2016	31 december 2015
Te vorderen i.v.m. beleggingen	6.1	12.320	14.291
Overige vorderingen	6.2	3.382	2.185
		15.702	16.476

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

6.1 Te vorderen i.v.m. beleggingen

Een nadere specificatie van de vorderingen uit hoofde van beleggingen is als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florijn)	31 december 2016	31 december 2015
Vastgoedbeleggingen		
• Te vorderen huur en utilities	44	63
Leningen en vorderingen		
• Te vorderen interest onderhandse leningen overheid	855	855
• Te vorderen interest onderhandse leningen utiliteiten en communicatie	295	955
• Te vorderen interest onderhandse leningen financiële instellingen	1.151	1.151
• Te vorderen interest en provisie onderhandse leningen onroerend goed en commercie	1.359	90
• Te vorderen interest woninghypotheken	792	1.142
• Voorziening voor oninbaarheid woninghypotheken	-792	-1.142
	3.660	3.051
Tot einde aangehouden beleggingen		
• Te vorderen interest staatsobligaties Land Aruba	5.832	6.049
• Te vorderen interest deposito's	2.784	5.128
	8.616	11.177
Totaal	12.320	14.291

Voorziening voor oninbaarheid woninghypotheken

De voorziening wordt jaarlijks bepaald en geldt voor alle hypotheken die eind 2016 meer dan 90 dagen in achterstand zijn. De voorziening wordt per hypotheek berekend (totaal uitstaande schuld minus contante waarde van het onderpand) en de totale voorziening die getroffen wordt is de som van de voorziening per hypotheek.

6.2 Overige vorderingen

Een nadere specificatie van de overige vorderingen is als volgt:

(in 1.000 Arubaanse florijn)	31 december 2016	31 december 2015
• Personeelsleningen	728	554
• Rekening-courant Algemeen Pensioenfonds Curaçao (APC)	851	851
• Overige	1.803	780
	3.382	2.185

Personeelsleningen

De looptijd van de personeelsleningen varieert tussen 4–72 maanden. Het langlopend-deel (ontvangst > 1 jaar) is Afl. 515 mille.

In het verslagjaar is een nieuwe personeelslening verstrekt aan het key management voor het bedrag van Afl. 60 mille. Eind 2016 bedraagt het saldo van de personeelsleningen aan key management Afl. 81 mille.

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Rekening-courant AIC (voorheen APNA)

Ten tijde van de boedelscheiding zijn er bepaalde afspraken gemaakt m.b.t. terreinen gelegen op Curaçao en Aruba. Op grond van deze afspraken heeft APFA recht (20,427785%) op een gedeelte van de meerdere opbrengst van de kavels van het Jan Thiel terrein te Curaçao.

Voor een nadere toelichting over de rekening-courant verhouding verwijzen wij naar 'Niet uit de balans blijkende vorderingen en verplichtingen' in dit jaarverslag.

7 Liquide middelen

Alle onder liquide middelen gerubriceerde tegoeden zijn direct opeisbaar. APFA heeft 'call-accounts' bij RBC Royal Bank Aruba N.V., Aruba Bank N.V. en Caribbean Mercantile Bank N.V. die rentedragend zijn.

De banktegoeden op rekening-courant bij lokale banken en State Street (custodian), die aangehouden worden voor beleggingstransacties, zijn gepresenteerd onder de 'Beleggingen'.

8 Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen is vastgesteld op basis van de in de actuariële en bedrijfstechnische nota (abtn) geformuleerde reserveringsmethode en verzekeringstechnische grondslagen.

Het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen is als volgt:

(in USD duizend)	2016		2015	
Saldo per 1 januari	2.481.484		2.442.192	
Samenvoeging NPR 2005 met NPR 2014	-		9.019	
		2.481.484		2.451.211
Premie voor aftrek premiekorting	54.253		50.037	
Kostenaandeel premies	-12.077		-12.469	
Interest toevoeging pensioenverplichtingen	104.887		103.428	
Uitkeringen	-108.683		-105.921	
Resultaat op premie, sterfte, arbeidsongeschiktheid, overige technische grondslagen (behoudens interest) en mutaties	4.175		-4.802	
Grondslagwijzigingen: rekenrente, sterftetafels, partnerfrequenties en reservering weduwen / wezen premie PVL-gepensioneerden	22.896		-	
		65.451		30.273
Saldo per 31 december		2.546.935		2.481.484

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

De samenstelling van de voorziening pensioenverplichtingen naar onderdelen is als volgt:

(in 1.000 Amerikaanse dollar)	31 december 2016	31 december 2015
Actieven	1.035.119	1.006.469
Premievrijen	62.485	55.315
Pensioentrekkenden - ouderdomspensioen	1.304.072	1.301.726
Pensioentrekkenden – weduwe en wezenpensioen	109.805	103.233
Pensioengerechtigden – invaliditeitspensioen	12.558	12.866
Grondslagwijzigingen / incidentele mutaties	36.675	1.875
	2.560.714	2.481.484
Af: saldering weduwen/wezenpremie PVL-gepensioneerden	-13.779	-
	2.546.935	2.481.484

De voorziening pensioenverplichtingen is in het verslagjaar vastgesteld op basis van de oude grondslagen. De effecten op de voorziening pensioenverplichtingen van de gewijzigde actuariële grondslagen is extracomptabel vastgesteld evenals de saldering van de toekomstige in te houden weduwen/wezenpremie op de PVL-gepensioneerden. Om deze reden is gekozen om de effecten apart te presenteren.

Voor een nadere toelichting op de actuariële veronderstellingen verwijzen wij naar de grondslagen en gevoeligheidsanalyse in dit jaarverslag.

9 Kortlopende schulden

De specificatie is als volgt:

(in 1.000 Amerikaanse dollar)	31 december 2016	31 december 2015
Af te dragen loonbelasting, sociale premies en overige schulden gepensioneerden	171	166
Vooruitontvangen premies verzekeringen van hypotheekgevers in verband met de hypotheken u/g	3.872	3.675
Hypotheekgelden in depot	3.569	3.516
Crediteuren	1.130	758
Overige schulden	2.246	1.273
Te restitueren overwaarde NPR 2005-werkgevers	17	594
	11.005	9.982

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

10 Niet uit de balans blijkende vorderingen en verplichtingen

- *Rechten uit hoofde van terreinen te Curaçao*

Ingevolge de "Onderlinge Regeling Splitsing Gouvernements-Werkliedenpensioenfonds van de Nederlandse Antillen" (voortvloeiende uit de status aparte van Aruba per 1 januari 1986) is er een afrekening geweest op basis van de boekwaarde van de terreinen gelegen op Curaçao en Aruba (respectievelijk toegewezen aan APNA en APFA). Eveneens is er afgesproken dat indien de terreinen worden verkocht, voor het meerdere ontvangen boven de boekwaarde, verrekening (inclusief eventuele rentevergoeding) tussen APFA en APNA zal plaatsvinden volgens de in de Onderlinge Regeling overeengekomen verdeelsleutel.

APFA heeft recht (20,4%) op een gedeelte van de meerdere opbrengst van de kavels van het Jan Thiel terrein te Curaçao. Het terrein is eigendom van APC en momenteel is het niet bekend wat het potentiële bedrag van APFA zal zijn in de totale opbrengst van deze kavels. Aan de hand van de jaarlijkse verkooptransacties wordt het aandeel achteraf vastgesteld en afgerekend. Tot en met 31 december 2016 is in totaal Afl. 11,4 miljoen toegerekend aan APFA op basis van verkochte kavels (tot en met 31 december 2015 Afl. 11,4 miljoen). De gegevens van de verkochte terreinen in 2016 waren ten tijde van de publicatie van de jaarrekening van APFA nog niet beschikbaar.

- *Aruba Growth Fund*

APFA participeert in het Aruba Growth Fund. Dit is een Private Equity fonds op Aruba en zal op termijn een omvang van ca. Afl. 65,8 miljoen kennen. APFA heeft zich gecommitteerd voor een totaalbedrag van Afl. 50,5 miljoen. Van het gecommitteerde bedrag moet per balansdatum nog Afl. 19,3 miljoen (2015: Afl. 27,3 miljoen) opgenomen worden.

- *SOGA*

APFA participeert in leningen ter financiering van het hospitaal en vijf multifunctionele centra (MFA) voor respectievelijk Afl. 100,0 miljoen en Afl. 22,8 miljoen. Per balansdatum is in totaal Afl. 47,2 miljoen opgenomen. Het restantbedrag van Afl. 47,2 miljoen zal in verschillende tranches opgenomen worden.

- *Renobacion*

APFA participeert in Renobacion Aruba N.V. Dit is een instelling die tot doel heeft het restaureren van bedreigde panden in de binnenstad van Oranjestad. APFA heeft zich gecommitteerd voor een bedrag van Afl. 500 mille. Van het gecommitteerde bedrag moet per balansdatum nog Afl. 450 mille opgenomen worden.

Waarderingsprijs zoals opgenomen in de boedelbalans.

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Staat van baten en lasten over 2016

BATEN

11 Premiebijdragen

De totale premies van de werkgevers en de werknemers zijn berekend op basis van de actuariële en financiële uitgangspunten, toegelicht in hoofdstuk 'Premiebaten' bij de grondslagen in deze jaarrekening.

In het verslagjaar is een totaalbedrag van Afl. 69,5 miljoen aan premies in rekening gebracht. Dit bedrag kan als volgt worden uitgesplitst:

(bij 1.000 Antilliaanse gulden)	2016	2015
Werknemersbijdragen	15.700	14.795
Werkgeversbijdragen	54.144	49.695
Buitengewone bijdragen (ingekochte pensioenjaren)	-383	178
	69.461	64.668

De reguliere pensioenpremie 2016, inclusief de werknemersbijdrage, is vastgesteld op 16,6% van de salarissom (2015: 16,8%). De hoogte van de werknemersbijdrage wordt per aangesloten werkgever door de betreffende werkgever en (vertegenwoordigers van) de werknemers vastgesteld. De werkgeverspremie is het saldo van de totale premie minus de werknemersbijdragen.

De negatieve buitengewone bijdragen in het verslagjaar worden deels verklaard door overlijdensgevallen, waarbij de in de toekomst door APFA te ontvangen buitengewone bijdragen vervallen.

12 Opbrengst uit beleggingen

De opbrengst uit beleggingen zijn als volgt:

(in 1.000 Antilliaanse gulden)	2016	2015
Vastgoed beleggingen		
• Verhuur panden	603	603
• Directe onderhoudskosten panden	-284	-227
• Verkoopresultaten terreinen	59	145
• Herwaardering vastgoed beleggingen	1.652	-
	2.030	521

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Subtotaal vastgoed beleggingen:	2.030	521
Leningen en vorderingen		
• Onderhandse leningen overheid	21.604	23.294
• Onderhandse leningen utiliteiten & communicatie	4.400	4.269
• Onderhandse leningen vastgoedorganisaties	8.967	7.752
• Onderhandse leningen financiële instellingen	2.441	3.832
• Onderhandse leningen onroerend goed en commercie	7.308	6.728
• Woninghypotheken	15.896	15.754
• Onttrekking(+)/toevoeging (-) voorziening woninghypotheken	179	-292
	60.795	61.337
Tot einde looptijd aangehouden beleggingen		
Staatsobligaties	22.556	22.753
Deposito's	4.979	5.015
	27.535	27.768
Financiële activa tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen via staat van baten en lasten		
Participaties staats- en bedrijfsobligatiefondsen, cash en overige		
• Gerealiseerde resultaten	7.838	21.398
• Ongerealiseerde resultaten	5.511	-33.341
• Interest & overige	14.326	11.344
• Vermogensbeheerkosten	-1.352	-1.627
	26.323	-2.226
Aandelen en participaties aandelenfondsen, alternatieve beleggingen en participaties indirect vastgoedfondsen		
• Gerealiseerde resultaten	1.463	61.863
• Ongerealiseerde resultaten	24.644	-56.873
• Dividend & overige	3.220	2.358
• Vermogensbeheerkosten	-890	-1.148
	28.437	6.200
Overige		
• Boeterente op premievorderingen en duurtetoeslagen	816	1.191
• Toevoeging voorziening voor oninbaarheid	-816	-1.191
• Aandeel APFA verkoopopbrengsten kavels van het Jan Thiel terrein te Curaçao	-	202
• Opbrengsten verhuurd deel kantoorgebouw	264	277
• Afschrijvingen verhuurd deel kantoorgebouw	-98	-152
• Rentevergoeding eenmalige bijstorting aangesloten werkgevers	-	75
	166	402
	145.286	91.002

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

LASTEN

13 Dotatie aan voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen is in het verslagjaar per saldo met Afl. 65,5 miljoen toegenomen. De grootste mutaties van de voorziening zijn als volgt:

- De rentetoevoeging is gebaseerd op een vaste rekenrente van 4,5% voor de niet-geïndexeerde aanspraken en 4,0% voor de voorwaardelijk geïndexeerde aanspraken (4,3% gemiddeld over de gehele voorziening). Als gevolg hiervan is een bedrag van Afl. 104,9 miljoen aan de voorziening toegevoegd;
- Als gevolg van reguliere opbouw van pensioenaanspraken is een bedrag van Afl. 39,1 miljoen aan de voorziening toegevoegd;
- Door de wijziging in sterftegrondslagen is een bedrag van Afl. 39,1 miljoen aan de voorziening toegevoegd;
- Door de verlaging van de rekenrente van 4,75% naar 4,5% voor de niet-geïndexeerde aanspraken is een bedrag van Afl. 20,5 miljoen aan de voorziening toegevoegd;
- Als gevolg van reguliere pensioenuitkeringen nam de voorziening met Afl. 108,9 miljoen af;
- Door de wijziging van de waardering van het nabestaandenpensioen (partnerfrequenties en opslag wezenpensioen) nam de voorziening met Afl. 22,9 miljoen af; en
- Door de verrekening van de contante waarde van de in de toekomst naar verwachting te ontvangen weduwen / wezenpremie voor PVL-gepensioneerden nam de voorziening met Afl. 13,8 miljoen af.

14 Pensioenuitkeringen

Over 2016 zijn pensioenen voor een totaalbedrag van Afl. 107,8 miljoen betaalbaar gesteld. Dit bedrag kan als volgt worden uitgesplitst:

(in 1.000 Arubaanse Florin)	2016	2015
Ouderdomspensioen	97.501	96.069
Weduwen-/weduwnaarspensioen	8.519	7.744
Wezenpensioen	592	580
Invalidenpensioen	859	836
Kapitaal bij overlijden	301	371
	107.772	105.600

Het gemiddelde aantal pensioentrekkenden over 12 maanden bedroeg 3.865 (2015: 3.853) met een gemiddelde pensioenuitkering van Afl. 2.321 per maand (2015: Afl. 2.311 per maand).

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

15 Personeelskosten

Per 31 december 2016 bedroeg het aantal personeelsleden 44 (2015: 42). De personeelskosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

(in f 1.000 Arubaanse florin)	2016	2015
Salarissen	4.872	5.296
Sociale lasten en pensioenpremies	1.066	1.004
Overige personeelskosten	511	534
	6.449	6.834

De pensioenpremies van de toegezegde-bijdrage regeling bedroegen Afl. 140 mille in het huidig verslagjaar (2015: Afl. 174 mille). In het verslagjaar is het contract voor de toegezegde bijdrageregeling met de verzekeraar afgelopen en is niet verlengd. De personeelsleden die onder deze regeling vielen, zijn per oktober 2016 overgebracht naar het NPR 2014.

Key management

De vergoedingen voor key management van APFA bedroegen Afl. 1,1 miljoen in het huidig verslagjaar (2015: Afl. 1,1 miljoen). Dit bedrag is inclusief de pensioenpremies van de toegezegde bijdrageregeling voor key management ad. Afl. 37 mille (2015: Afl. 48 mille).

16 Kantoorkosten

De kantoorkosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

(in f 1.000 Arubaanse florin)	2016	2015
Telefoon/ internet verbinding	128	128
Kantoor en computer benodigdheden	391	443
Overige kantoorkosten	178	153
	697	724

17 Huisvestigingskosten

De huisvestigingskosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

(in f 1.000 Arubaanse florin)	2016	2015
Onderhoud kantoorgebouw	212	202
Electra en waterverbruik	337	354
Overige huisvestigingskosten	146	148
	695	704

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

18 Algemene kosten

De algemene kosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

(in 1.000 Arubaanse florin)	2016	2015
Vergoeding en trainingskosten Raad van Toezicht, een verbonden partij	396	387
Externe ondersteuning Raad van Toezicht	211	49
Uitzendkrachten	170	221
Professionele dienstverlening inzake jaarrekening	159	162
Actuariële dienstverlening jaarrekening	391	462
Overige professionele dienstverlening	3.122	3.290
Overige algemene kosten	258	293
	4.707	4.864

Aangepast voor vergelijkingsdoeleinden.

Deloitte.
For identification
purposes only
inf 29/06/2017

Actuariële verklaring

Empower Results®

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba (APFA) is aan Aon Consulting Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring over het boekjaar 2016.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van de Directie van APFA.

Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

De accountant van het Pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de administratieve basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

De door APFA verstrekte administratieve basisgegevens en de bevindingen van de accountant zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt voor mijn beoordelingswerkzaamheden heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik onder meer onderzocht of de technische voorzieningen op prudente grondslagen zijn vastgesteld, en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het Pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het Pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen ten aanzien van de pensioenregeling kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het Pensioenfonds.

De voorziening pensioenverplichtingen is vastgesteld op basis van de "Richtlijnen met betrekking tot bedrijfseconomisch toezicht" en de daarvan onderdeel uitmakende "Actuariële Richtlijnen", welke CBA heeft opgesteld voor ondernemingspensioenfondsen. CBA heeft op 7 november 2016 een gewijzigd concept van de nieuwe Actuariële Richtlijnen aan APFA voorgelegd. De actuariële verklaring is gebaseerd op de bepalingen over de actuariële verklaring uit dit gewijzigde concept van 7 november 2016.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Empower Results®

Oordeel

De voorziening pensioenverplichtingen van APFA is per 31 december 2016 becijferd op Afl. 2.546.935 duizend en is overeenkomstig de beschreven rekenregels en uitgangspunten vastgesteld. De voorziening pensioenverplichtingen als geheel is op prudente grondslagen berekend.

Het vermogen van APFA is op de balansdatum niet voldoende ter dekking van de pensioenaanspraken en het weerstandsvermogen. Gemeten naar de maatstaf uit de Actuariële Richtlijnen, is ten aanzien van de verplichtingen aangegaan tot balansdatum, sprake van een reservetekort.

De vermogenspositie van APFA is naar mijn mening niet voldoende vanwege het reservetekort. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Amsterdam, 28 juni 2017

Drs. A.G.M. den Hartogh, AAG
Verbonden aan Aon Consulting Nederland cv

Controleverklaring van de onafhankelijke Accountant

Deloitte Dutch Caribbean
Avenida Milio J. Croes 60
P.O. Box 1271
Oranjestad
Aruba

Tel: +297 528 6200
www.deloitte.com/aw

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan de Directie en de Raad van Toezicht van Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening, zoals opgenomen op bladzijde 29 tot en met 65 in het bijgaand gewaarmerkte jaarverslag, voor het boekjaar eindigend op 31 december 2016 van Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba ("de Stichting") te Aruba gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba op 31 december 2016 en van het resultaat en de kasstromen over 2016 in overeenstemming met International Financial Reporting Standards.

De jaarrekening bestaat uit:
1. de balans per 31 december 2016;
2. de staat van baten en lasten over 2016;
3. het verloopoverzicht van het vermogen over 2016;
4. het kasstroomoverzicht over 2016; en
4. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd in overeenstemming met de International Standards on Auditing (ISA's). Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie '*Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening*'. Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de *Code of Ethics* (CoE) van de *International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA)*. Verder hebben wij voldaan aan de overige vereisten van de CoE. Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Benadrukking gehanteerde rekenrente bij het bepalen van de voorziening voor pensioenverplichtingen

Wij vestigen de aandacht op de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zoals opgenomen in de toelichting op de jaarrekening waarin de gehanteerde rekenrente bij het bepalen van de voorziening voor pensioenverplichtingen wordt toegelicht. De gehanteerde rekenrente is, conform de actuariële richtlijnen van de Centrale Bank van Aruba, een combinatie van 4% voor voorwaardelijk geïndexeerde pensioenaanspraken en 4,5% voor niet-geïndexeerde aanspraken. Deze situatie doet geen afbreuk aan ons oordeel.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Personalia;
- het bestuursverslag;
- het verslag van de raad van toezicht;
- de bijlagen A tot en met E.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de International Standard on Auditing 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening. De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie.

Verantwoordelijkheden van de directie voor de jaarrekening

De directie is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met International Financial Reporting Standards (IFRS). In dit kader is de directie verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van IFRS moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de internationaal aanvaarde controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit.
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze

Deloitte.

conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de Stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de Raad van Toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Curaçao, 29 juni 2017
Deloitte Dutch Caribbean

R.M.A. Zuiverloon RA
Ref. 14529/2017/RZONM/rbvc

Deloitte Dutch Caribbean

O.N.S. Martina CPA

Deloitte
For identification purposes only
inf 29/06/2017

Bijlage A: Pensioenregeling van het Nieuw Pensioenreglement 2014

Aan onderstaande samenvatting van het pensioenreglement die door APFA wordt uitgevoerd kunnen geen rechten worden ontleend.

De pensioenregeling ziet er op hoofdlijnen als volgt uit:

- Voorwaardelijke geïndexeerde middelloonregeling;
- Een opbouwpercentage van 1,75% per dienstjaar voor het ouderdomspensioen en 5/7e maal 1,75% per dienstjaar voor het partnerpensioen;
- De pensioengevende diensttijd is gemaximeerd op 40 jaar. Na het bereiken van dit maximum is voortzetting van de pensioenopbouw een keuze van de deelnemer;
- De reguliere pensioenleeftijd is de AOV-leeftijd. Bij eerdere ingang wordt het pensioen actuarieel verlaagd;
- Franchise (inbouw AOV) ter grootte van Afl. 17.616;
- Voorwaardelijke indexatie van de opgebouwde pensioenen van actieven met de prijsindex;
- Voorwaardelijke indexatie van de opgebouwde pensioenen van inactieven met de halve prijsindex.

De inhoud van de pensioenregeling is geregeld in het Nieuw Pensioenreglement 2014 (NPR 2014) van APFA. Deze regeling is een middelloonregeling. Deelgenoten aan deze regeling c.q. hun nabestaanden hebben recht op het volgende pakket:

- Ouderdomspensioen;
- Invaliditeitspensioen;
- Overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen;
- Nabestaandenpensioen;
- Wezenpensioen.

Ouderdomspensioen

De deelnemer en de gewezen deelnemer hebben recht op een ouderdomspensioen met ingang van de pensioendatum, doch niet eerder dan vanaf het tijdstip van de ingang van het ontslag uit de dienstbetrekking. Het ouderdomspensioen wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand, waarin de gepensioneerde deelnemer is overleden.

Per deelnemersjaar wordt 1,75% van de voor dat deelnemersjaar geldende pensioengrondslag aan ouderdomspensioen opgebouwd. Het totale ouderdomspensioen is gelijk aan de som van alle opgebouwde ouderdomspensioenen over alle deelnemersjaren.

Invaliditeitspensioen

De deelnemer heeft na zijn ontslag recht op een invaliditeitspensioen, indien hij op het tijdstip van de ingang van het ontslag uit hoofde van ziekten en/of gebreken blijvend ongeschikt is om zijn dienstbetrekking als werknemer te vervullen.

De gewezen deelnemer heeft recht op invaliditeitspensioen indien de gewezen deelnemer binnen de termijn waarover deze na het tijdstip van ingang van het ontslag wegens ziekte recht had op doorbetaling van loon ten laste van de werkgever uit welke dienst hij was ontslagen dan wel uit hoofde van ziekten of gebreken blijvend ongeschikt is geworden om die betrekking te vervullen.

Het invaliditeitspensioen gaat in op de eerste dag van de maand volgend op de datum van het ontslag wegens arbeidsongeschiktheid en wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand, waarin de deelnemer is overleden of niet langer arbeidsongeschikt is. De hoogte van het invaliditeitspensioen is gelijk aan het ouderdomspensioen en wordt berekend naar het aantal deelnemersjaren dat de deelnemer tot het bereiken

Deloitte
For identification purposes only
inf 29/06/2017

van de pensioendatum had kunnen opbouwen indien de deelnemer niet wegens arbeidsongeschiktheid zou zijn ontslagen.

Overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen

De gepensioneerde deelnemer die een invaliditeitspensioen ontvangt doch de pensioendatum nog niet heeft bereikt, heeft recht op een overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen. De overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen gaat in op het moment waarop het invaliditeitspensioen ingaat en wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand waarin de gepensioneerde invalide deelnemer de datum bereikt waarop het wettelijke ouderdomspensioen krachtens de AOV uitgekeerd wordt, of indien dat eerder is, tot en met de laatste dag van de maand waarin de gepensioneerde invalide deelnemer is overleden.

De hoogte van de overbruggingsuitkering bedraagt per deelnemersjaar 1,75% van de franchise en wordt berekend naar het aantal deelnemersjaren dat de deelnemer tot het bereiken van de pensioendatum had kunnen opbouwen indien de deelnemer niet wegens arbeidsongeschiktheid zou zijn ontslagen.

Nabestaandenpensioen

De deelnemer, gewezen deelnemer of gepensioneerde deelnemer heeft ten behoeve van diens partner recht op nabestaandenpensioen. Als partner worden alleen erkend:

- De echtgeno(o)te;
- De partner met wie de deelnemer duurzaam een gezamenlijke huishouding voert, mits beiden ongehuwd zijn, geen bloed- en aanverwanten in de rechte lijn van elkaar zijn en aan APFA een notarieel verleden samenlevingscontract is overlegd.

Het nabestaandenpensioen ten behoeve van de partner gaat in op de eerste dag van de maand volgende op die van het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of gepensioneerde en wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand waarin de partner overlijdt.

Er bestaat voor de partner geen recht op nabestaandenpensioen indien het huwelijk is gesloten of de gezamenlijke huishouding is aangevangen ná ontslag, tenzij het ontslag het gevolg was van arbeidsongeschiktheid en het invaliditeitspensioen is ingegaan. In dat laatste geval dient het huwelijk te zijn gesloten of de gezamenlijke huishouding te zijn aangevangen voordat de pensioendatum is bereikt.

De hoogte van het nabestaandenpensioen van een deelnemer bedraagt 5/7de van het ouderdomspensioen waarop de overleden deelnemer recht op zou hebben gehad, indien het deelnemerschap op basis van de in het jaar van overlijden geldende pensioengrondslag tot de pensioendatum zou zijn voortgezet. De hoogte van het nabestaandenpensioen van een gewezen deelnemer bedraagt 5/7de van het ouderdomspensioen waarop de gewezen deelnemer aanspraak had. De hoogte van het nabestaandenpensioen van een gepensioneerde deelnemer bedraagt 5/7de van het ouderdomspensioen dan wel het invaliditeitspensioen. Hierbij blijft de overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen buiten beschouwing.

Wezenpensioen

De deelnemer, gewezen deelnemer of gepensioneerde deelnemer heeft ten behoeve van diens ongehuwde kinderen die jonger dan 18 jaar zijn, recht op wezenpensioen.
Wezenpensioen kan eveneens worden toegekend aan:

- Een studerend ongehuwd kind boven de leeftijd van 18 jaar tot uiterlijk de dag voordat het kind de leeftijd van 25 jaar heeft bereikt, indien en zolang het kind wegens het volgen van onderwijs naar het oordeel van het bestuur van APFA onvoldoende in staat is inkomsten uit arbeid te verwerven; en
- Een ongehuwd kind boven de leeftijd van 18 jaar tot uiterlijk de dag voordat het kind de leeftijd van 25 jaar heeft bereikt dat naar het oordeel van het bestuur van APFA ten gevolge van ziekte of gebreken niet

Deloitte
For identification purposes only
imf 29/06/2017

in staat is om een derde te verdienen van hetgeen een lichamelijk en geestelijk gezond kind van gelijke leeftijd in staat is om met arbeid te verdienen.

Het wezenpensioen gaat in op de eerste dag van de maand volgende op die van het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of gepensioneerde. Het wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand waarin het kind de leeftijd van 18 jaar bereikt, of uiterlijk tot de 25-jarige leeftijd zolang aan bovengenoemde voorwaarden wordt voldaan. Voor iedere wees bedraagt het wezenpensioen in principe 1/7de van het ouderdomspensioen. Voor de exacte bepaling van de hoogte van het wezenpensioen wordt verwezen naar het pensioenreglement.

Indexering

Indien de financiële positie het toelaat, kunnen de opgebouwde aanspraken worden aangepast. Dit is de zogenaamde indexatie. Voor de actieven is de indexatie gebaseerd op maximaal het voortschrijdend vijfjarig gemiddelde van het consumentenprijsindex, terwijl voor de pensioentrekkenden en de premievrijen de indexatie maximaal de helft van het voortschrijdend vijfjarig gemiddelde van het consumentenprijsindex bedraagt. De indexatie is voorwaardelijk en afhankelijk van de financiële positie van de pensioenregeling. Het bestuur besluit ieder jaar in hoeverre het mogelijk is om dat jaar indexatie toe te kennen.

Overgangsregeling NPR 2014

Op basis van de overgangsregeling NPR 2014 kunnen de (gewezen) deelnemers die per 1 januari 2011 ten minste tien deelnemersjaren hadden, afhankelijk van het aantal deelnemersjaren, een conform onderstaande tabel berekend aantal maanden eerder met pensioen zonder korting van hun tot 1 januari 2011 opgebouwde pensioenaanspraken. Daarvoor moet op het moment van de vervroegde pensioeningang aan APFA een kostendekkende koopsom worden betaald.

Deelnemersjaren per 1 januari 2011		Aantal maanden eerder met pensioen zonder korting van het tot 1 januari 2011 opgebouwde pensioen
van	tot en met	
0	9	Geen
10	20	0,75 maanden per deelnemersjaar
21	28	1 maand per deelnemersjaar
29		48 maanden
30		60 maanden

Vervroeging kan niet eerder dan vanaf de eerste dag van de maand volgend op de maand waarin de (gewezen) deelnemer de leeftijd van 60 jaar heeft bereikt.

De overgangsregeling NPR 2014 geldt momenteel alleen voor de (gewezen) deelnemers die in dienst zijn (geweest) van het Land Aruba en door het Land Aruba gesubsidieerde instellingen.

Deloitte.
For identification purposes only
inf 29/06/2017

Bijlage B: Specificatie van de te vorderen premiebijdragen, duurtetoeslagen en boeterente

(in 1.000 Arubaanse florin)	31 december 2016	31 december 2015
Air Navigation Services Aruba N.V.	96	-
Aruba Airport Authority N.V.	18	-1.288
Aruba Ports Authorities N.V.	-262	-253
Aruba Tourism Authority	55	27
Centrale Bank van Aruba	452	340
Compania Arubiano di Bus N.V.	-269	-62
Gemeenschappelijk Hof van Justitie	-171	-181
Land Aruba	34.352	16.871
Post Aruba N.V.	-15	-18
Setar N.V.	715	697
Serlimar	-153	-392
Sociale Verzekeringsbank	306	-379
Stichting APFA	-8	-19
Stichting Avondonderwijs Aruba	-86	-49
Stichting Bejaardenzorg Aruba	-206	-162
Stichting Educacion Profesional Basico	-409	-431
Stichting Geestelijk Gehandicapten	-208	-221
Stichting Fondo di Garantia	-21	-11
Stichting Katholieke Onderwijs Aruba	-4.417	-5.084
Stichting Middelbaar Onderwijs Aruba	-1.261	-1.656
Stichting Onderwijs Advent Zending Aruba	-	-48
Stichting Protestants Christelijke Onderwijs Aruba	87	-63
Stichting Volle Evangelie Onderwijs Aruba	-49	-48
Ta Resources N.V.	72	36
Uitvoeringsorgaan AZV	-35	23
Universiteit van Aruba	-394	-637
Volkskredietbank Aruba	-47	-127
Water- & Energiebedrijf Aruba (W.E.B.) N.V.	-717	-731
	27.425	6.131

De openstaande saldo's van het Land Aruba en de overige werkgevers worden verklaard door verschillen tussen het deelnemersbestand van APFA en de personeelsbestanden van de werkgevers. Eind 2014 heeft APFA het project bestandsopschoning opgestart met als doel om deze verschillen in kaart te brengen, te analyseren en op te lossen. Naast de volledigheidscontrole zijn tevens de variabelen in de bestanden vergeleken op correctheid. Het streven is om dit project voor het einde van 2017 af te ronden, waarna de afrekening met de werkgevers zal plaatsvinden.

Deloitte.
For identification purposes only
cmf 29/06/2017

Bijlage C: Specificatie van de te vorderen buitengewone bijdragen

(in 1.000 Arubaanse florin)	31 december 2016	31 december 2015
Air Navigation Services Aruba N.V.	35	-
Aruba Airport Authority N.V.	7	9
Aruba Tourism Authority	30	36
Gemeenschappelijk Hof van Justitie	4	5
Land Aruba	3.060	3.876
Post Aruba N.V.	1	1
Setar N.V.	37	47
Sociale Verzekeringsbank	119	134
Stichting APFA	2	3
Stichting Educacion Profesional Basico	136	235
Stichting Geestelijk Gehandicapten	38	42
Stichting Katholieke Onderwijs Aruba	835	1.112
Stichting Middelbaar Onderwijs Aruba	175	207
Stichting Protestants Christelijke Onderwijs	32	113
Stichting Avondonderwijs Aruba	3	5
Stichting Volle Evangelie Onderwijs Aruba	7	9
Universiteit van Aruba	73	68
Volkskredietbank Aruba	79	77
Water- en Energiebedrijf Aruba (W.E.B.) N.V.	-	2
Totaal actieve deelgenoten	4.673	5.981
Gepensioneerden	5.059	5.824
Vrijwillige deelgenoten	-91	-91
Inkoop pensioenen	-287	-287
	9.354	11.427

Deloitte.
For identification purposes only
imf 29/06/2017

Bijlage D: Specificatie van de totale schuld van het Land Aruba aan APFA

(in 1.000 Arubaanse florin)	31 december 2016	31 december 2015
Onderhandse leningen		
Overheidsleningen	357.162	395.103
Te vorderen interest overheidsleningen	855	855
	358.017	395.958
Premievorderingen, duurtetoeslagen en boeterente		
Premiebijdragen, duurtetoeslagen en boeterente	37.203	18.938
Buitengewone bijdragen	3.060	3.876
	40.263	22.814
Staatsobligaties		
Staatsobligaties	354.316	387.961
Te vorderen interest staatsobligaties	5.832	6.049
	360.148	394.010
Te vorderen koopsommen vervroegd pensionering	6.725	6.725
	765.153	819.507

Deloitte •
For identification
purposes only
imf 29/06/2017

Bijlage E:

Commissies en Commissieleden

Commissies	Commissieleden
Audit- en Risk Management Commissie (AC)	F.R. de Kort, voorzitter AC P.E. Croes E.L. Farro Mevrouw Farro is in april 2016 lid geworden van de AC en vervangt de heer R.O. Acosta.
Belonings- en Wervingscommissie (BWC)	P.E. Croes, voorzitter BWC E.L. Farro J.H.G. Driessen De heer Driessen is in april 2016 lid geworden van de BWC en vervangt de heer R.O. Acosta.
Beleggingscommissie (BC)	P. Bless, voorzitter BC L. Sint J.H.G. Driessen De heer Bless en mevrouw Sint zijn externe leden.
Commissie van Beroep (CvB)	C.R. Foy R.P. Sommer J. Kuiperdal De heer Kuiperdal is in februari 2016 lid geworden van de CvB en vervangt de heer J. Quijada. De CvB bestaat uit alleen externe leden.